МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
"ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. В. Г. КОРОЛЕНКА"

Краєзнавці Слобожанщини

СОФІЯ БОГДАНІВНА ШОЛОМОВА

(До 70-річчя від дня народження)

Біобібліографічний покажчик

Харків 2010

УДК 908(01)
ББК 28.89
Ш 78

Софія Богданівна Шоломова : до 70-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка" ; уклад. В. О. Ярошик ; наук. ред. І. Я. Лосієвський. – Х., 2010. – 66 с. – (Сер. "Краєзнавці Слобожанщини").

Укладач В. О. Ярошик, засл. працівник культури України
Науковий редактор І. Я. Лосієвський, д-р філол. наук, засл. працівник культури України

ПЕРЕДМОВА

Видання продовжує серію біобібліографічних покажчиків "Краєзнавці Слобожанщини" і присвячується 70-річчю ветерана праці ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Почесного члена Національної спілки краєзнавців України Софії Богданівни Шоломової, відомої дослідниці у галузі книгознавства, літературознавства, краєзнавства, релігієзнавства, учасниці багатьох міжнародних наукових конференцій.

Покажчик відображає праці С. Б. Шоломової, матеріали про її творчий доробок та життя. Видання містить описи книг та публікацій, які вийшли друком у 1970–2010 рр.

Матеріал розташовано за хронологією. В розділі "Література про життя та творчість" – за алфавітом прізвищ авторів та назв. Документи, не опрацьовані de visu, позначені астериском (*). У покажчику застосовано систему посилань.

Довідковий апарат складається з короткої довідки про С. Б. Шоломову, основних дат життя та діяльності С. Б. Шоломової, переліку праць, виданих за кошти С. Б. Шоломової, неопублікованих праць та іменного покажчика. Додаток до посібника містить вибрані статті С. Б. Шоломової та спогади про неї. Бібліографічний опис здійснено згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис".

Видання адресоване книгознавцям, філологам, історикам, бібліотечним працівникам, краєзнавцям.

Укладачі висловлюють подяку В. О. Шоломову за надання допомоги у складанні посібника.

Пропозиції та зауваження просимо надсилати на адресу : 61003, Харків-3, пров. Короленка, 18, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, відділ україніки. E-mail : ukr(a) Korolenko. Kharkov.com.

СОФІЯ БОГДАНІВНА ШОЛОМОВА
(15.06.1940 – 22.03.2010)
(Коротка довідка)

С. Б. Шоломова – співпрацівник науково-дослідного відділу книгознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів; книгознавець, літературознавець і краєзнавець, історик духовної культури України та Росії XVIII–XX ст., автор багатьох книг і публікацій, блискучий лектор, відома громадська діячка, один з засновників товариства харківської інтелігенції "Коло", лекторію ім. о. Олександра Меня при Харківському художньому музеї.

Надзвичайно вагомим є внесок С. Б. Шоломової в роботу з наукової організації книжкових колекцій та архівних фондів, науково-дослідну роботу Бібліотеки, популяризацію рідкісних та цінних видань. Софія Богданівна була учасником багатьох міжнародних наукових конференцій в Україні та Росії.

С. Б. Шоломова – автор десятків книг, біля 200 наукових публікацій, надрукованих у виданнях "Книга. Исследования и материалы", "Литературное наследство", "Альманах библиофила", часописах "Віра і Розум", "Вітчизна", "Звезда", "Нева", "Искусство", "Истина и жизнь", "Мир библиографии", "Театральная жизнь" тощо.

Наукові праці С. Б. Шоломової виходили у Харкові, Києві, Донецьку, Москві, Петербурзі, Єкатеринбурзі, Новосибірську, Ризі, Тарту, Тбілісі, Парижі, Джорданвіллі (США).

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
С. Б. ШОЛОМОВОЇ

1940, 15 червня	Народилася в Харкові у родині службовців.
1957–1959	Після закінчення школи працювала на Харківському релейному заводі.
1959–1965	Навчалася в Харківському державному університеті, по закінченню одержала диплом хіміка-органіка.
1965–1979	Працювала в Харківському медичному інституті.

1969	Перша наукова публікація за спеціальністю в "Трудах Харьковского медицинского института".
1970	Вступила до клубу аматорів книги, заснованого І. Я. Кагановим.
1974	Перший виступ у Харківському клубі книголюбів з повідомленням "Життя та книги Лариси Рейснер".
1975	Участь у першій Всесоюзній конференції в Тартуському університеті, присвяченій Олександру Блоку, з доповіддю "Олександр Блок і Лариса Рейснер".
1979–2010	Працювала у ХДНБ ім. В. Г. Короленка на посадах головного бібліотекаря, завідувачки сектору відділу організації науково-дослідної роботи та відділу рідкісних видань і рукописів.
1979	Вступ до клубу "Краєзнавець" при ХДНБ ім. В. Г. Короленка.
1980, 19 січня	Перший виступ на краєзнавчих читаннях "О. О. Блок та його харківські зв'язки".
1980	Участь у роботі Міжнародної конференції, присвяченої 100-річчю О. Блока, м. Ленінград.
1984	Участь у Павленківських читаннях, м. Ленінград.
1984	Участь у п'ятій Всесоюзній науковій конференції з проблем книгознавства, м. Москва.
1985	Участь у шостій Всесоюзній науковій конференції з проблем книгознавства, м. Москва.
1985	Виступ на науковій конференції "Актуальні питання бібліофільства", м. Ленінград.
1988	Виступ на І-й Всесоюзній науковій конференції з питань вивчення життя і творчості К. Паустовського.
1991	Участь у міжнародній конференції "Гумилев и Русский Парнас", присвяченій творчості М. Г. Гумільова.

1991	Участь у першій Міжнародній конференції, присвяченій Варламу Шаламову, м. Вологда.
1991–1997	Організатор та учасник міських вечорів пам'яті отця Олександра Меня.
1993	Присвоєно звання "Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців".
1995	Виступ на першій Міжнародній конференції "ГУЛАГ и Поэзия" в Іванівському університеті з повідомленням "Поэзия в судьбе и творчестве Варлама Шаламова", м. Іваново.
1999–2009	Постійна учасниця Слобожанських читань при Харківському художньому музеї та Короленківських читань при ХДНБ ім. В. Г. Короленка.
2003, травень	Нагородження Грамотою УПЦ від митрополита Харківського і Богодухівського Нікодима "за старанні труди на славу святої Церкви".
2005	Участь у Біблейських читаннях, присвячених пам'яті отця Олександра Меня, м. Москва.
2007	Виступ на ювілейній Міжнародній конференції, присвяченій 100-річчю від дня народження В. Шаламова, м. Москва.
2007–2008	Грамота Української Православної церкви від духовника Київської митрополії митрофорного протоієрея Михаїла Макеєва "за усердные труды по прославлению новомучеников и исповедников XX века на землях святой Руси …".
2008–2010	Підготувала та видала на особисті кошти 35 збірок досліджень різної тематики.
2009, березень	Нагородження Дипломом XII фестивалю дитячої творчості під девизом "Вы свет миру!" "… за жизнь, наполненную служением, за дар делиться духовным сокровищем".
2010, 22 березня	Померла після тяжкої хвороби. Похована на 2 міському кладовищі.

1 ДРУКОВАНІ ПРАЦІ С. Б. ШОЛОМОВОЇ

1.1 КНИГОЗНАВСТВО, ІСТОРІЯ ТА СКЛАД КНИЖКОВИХ ТА РУКОПИСНИХ КОЛЕКЦІЙ ХДНБ

1. **Щедрость** души : люди страны Библиофилии : [об извест. книговеде И. Я. Каганове] // Кн. обозрение. – 1978. – № 42. – С. 15.

2. **Автограф** на книге об отце А. Блока // Альм. библиофила. – 1980. – № 8. – С. 186–190.

3. "**Издано** в 1881 году …" : [народовол. сб. "Отклик" (изд. в Петербурге) в фондах ХГНБ] // Крас. знамя. – 1982. – 5 авг.

4. **Неизвестный** автограф народовольца [П. Ф. Якубовича] // Нева. – 1982. – № 11. – С. 178–180.

5. **Харківське** видання Паустовського // Вечір. Харків. – 1982. – 21 лип.

6. **Из библиотеки** Г. П. Данилевского : [из истории кн. Н. С. Кохановской "Степной цветок на могилу Пушкина"] // Крас. знамя. – 1983. – 31 июля.

7. **В. Г. Короленко** издавался в Харькове // Крас. знамя. – 1983. – 27 июля.

8. **Книга** отметила юбилей : ["Сборник современных стихотворений" (Петербург, 1862) из б-ки Г. П. Данилевского] // Крас. знамя. – 1984. – 31 янв.

9. **О редком** издании поэмы Александра Блока "Двенадцать" : [харьк. изд. 1921 г.] // Кн. обозрение. – 1984. – 8 июня.

10. **Славна** сторінка російського книгодруку : [книговидавнича діяльність О. І. Герцена] // Вечір. Харків. – 1984. – 30 серп.

11. **Унікальне** видання Герцена ["Роздуми", яке видав харківський книговидавець А. В. Скалон] // Прапор. – 1984. – № 10. – С. 119–122. – Дослідж. публ.

12. **Под номером** 740 : [об изд. "Раздумья" (М., 1870) А. И. Герцена] // Кн. обозрение. – 1985. – 28 июня.

13. **В адрес** варшавского профессора : [автогр. А. А. Блока проф. варшав. ун-та В. В. Есипову] // Нева. – 1986. – № 4. – С. 194–196.

14. "**Мої** зв'язки з Україною зав'язалися давно …" : М. Реріх і Україна // Вітчизна. – 1987. – № 6. – С. 199–201.

15. **Издания** по истории итальянской культуры в книжном собрании Александра Блока // Книга и культура : шестая Всесоюз. науч. конф. по пробл. книговедения : секция библиофильства : тез. докл. – М., 1988. – С. 26–27.

16. **Рідкісні** видання Бориса Пастернака : [до 100-річчя від дня народж.] // Вечір. Харків. – 1990. – 13 лют.

17. **Заради** слова, гідного поваги : україніка в кн. зібранні Г. П. Данилевського // Вітчизна. – 1991. – № 1. – С. 159–162.

18. **Харьковские** реликвии Паустовского // Вечір. Харків. – 1992. – 30 мая.

19. **Рукою** Павла Флоренского : (неизвест. автогр. П. А. Флоренского) [на кн., подарен. А. В. Ветухову] // Книга : исслед. и материалы : сборник. – М., 1994. – Сб. 69. – С. 204–213.

20. **Книги** Г. П. Данилевського та особиста бібліотека письменника у фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка // Документально-інформаційні ресурси ХДНБ ім. В. Г. Короленка : зб. наук. ст. – Х., 1996. – С. 73–80.

21. **Автографи** письменників у книжковому зібранні Г. П. Данилевського // Збірник наукових статей / Харк. держ. наук. б-ка. – Х., 2000. – Вип. 3. – С. 72–90.

22. **А книги** завещаю городу родному : [кн. из лич. б-ки писателя Г. П. Данилевского в фонде ХГНБ] // Слобода. – 2002. – 17 дек. : фот.

23. "**Все,** что духовно, то нетленно" : об одном автогр. П. Флоренского [найденном в фонде ХДНБ] // Мир библиогр. – 2005. – № 3. – С. 50–54.

24. **Из глубины** времен : [аноним. изд. И. Максимовича "Паломник киевский" (1842), хранящееся в ХГНБ] // Мир библиогр. – 2005. – № 6. – С. 56–60: фот.

25. **История** одного анонимного издания // Мир библиогр. – 2006. – № 6. – С. 47–53 : фот. авт.

Про розкриття авторства книги "Русская Фиваида на Севере", що вийшла друком у 1894 р. в Петербурзі в Синодальній типографії і зберігається у фонді ХДНБ.

26. **История** одного анонимного издания ("Т. И. Буткевич как историк кафедрального Успенского собора") // Духовный подвиг в деле служения

Церкви Христовой : к 150-летию со дня рождения и 80-летию со дня кончины д-ра богословия, проф., протоиерея Т. И. Буткевича. – Х., 2006. – С. 207–233.

27. "**Нам** не дано предугадать, как слово наше отзовется …" : [об автогр. И. С. Аксакова на кн. из б-ки Г. П. Данилевского : из фондов ХГНБ] // Мир библиогр. – 2006. – № 4. – С. 76–81.

28. **К истории** одного автографа П. А. Флоренского // София : альманах. – Уфа, 2007. – Вып. 2 : П. А. Флоренский и А. Ф. Лосев : род, миф, история. – С. 94–104.

29. **О книге** "Путевые записки Вадима" : из цикла : История аноним. изд. XIX в. // Мир библиогр. – 2007. – № 4. – С. 67–75.

30. **К истории** одного перевода [книги Ж. Мишле "Птица" (пер. со второго фр. изд. СПб., 1878)] // Мир библиогр. – 2008. – № 5. – С. 74–80: фот.

31. **Дыхание** текста : книговед. этюды об изд. Герцена и Огарева. – Х., 2009. – 211 с.: ил. – Список источников: с. 205–210 (116 назв.)

32. **История** одного анонимного издания Герцена // Мир библиогр. – 2009. – № 4. – С. 61–70: фот.

33. * **История** анонимного издания о Гоголе // Мир библиогр. – 2009. – № 6.

34. **Из истории** редких периодических изданий XVIII века. – Х. : [Б.и.], 2010. – 205 с.

Книговедческие этюды об анонимных изданиях : в 2-х кн. – Х., 2010. – Кн. 1–2.

35. Кн. 1. – 258 с. – Список источников : с. 247–257. – Содерж.: Разд. 1: Из истории анонимных изданий XVIII века; Гл. 1: Загадочный Николай Загоровский; Гл. 2: Иоанн Максимович – автор или переводчик "Илиотропиона"?; Разд. 2: Из истории анонимных изданий духовного содержания XIX века; Гл. 3: О первых русских переводах "Книги хвалений или Псалтири"; Гл. 4: Об анонимном издании под загадочными инициалами; Разд. 3: Из истории некоторых анонимных изданий, напечатанных в Харькове; Гл. 5: Об анонимных изданиях архиепископа Иннокентия Борисова; Гл. 6: Кто был автором издания о кафедральном Успенском соборе; Разд. 4: Из истории зарубежных анонимных изданий;

Гл. 7: К истории одного лже-герценовского издания; Гл. 8: Из истории анонимного издания калязинского священника; Список источников.

36. Кн. 2. – 210 с. – Список источников: с. 202–209. – Содерж.: От автора; Разд. 1: Из книги "Благочестивый паломник"; Гл. 1: Кто был автором книги "Русская Фиваида"; Гл. 2: О других анонимных изданиях А. Н. Муравьева; Гл. 3: Одно из первых анонимных изданий о паломничествах; Разд. 2 : Из книги о семье Пассеков; Гл. 4: О путевых заметках Вадима; Гл. 5: О книгах Татьяны Петровны Пассек; Разд. 3: В кругу имен Максимовичей; Гл. 6: Кто был автором книги "Паломник Киевский"; Гл.7: Загадка одной строки из "Библиологического словаря"; Разд. 4: Из истории анонимных изданий светских писателей; Гл. 8: История анонимного издания Герцена; Гл. 9: К истории анонимного издания первой биографии о Гоголе; Гл. 10: Об анонимном издании Надежды Сохaнской; Список источников.

Див. також №№ 56, 72, 76, 80, 120, 136, 138, 139, 252.

1.1.1 Історія ХДНБ ім. В. Г. Короленка

37. "**Революціонер** поетичного духу" : [вист. прижит. вид. творів В. В. Маяковського у ХДНБ] // Вечір. Харків. – 1983. – 12 лип.

38. **Слід** у культурному житті : [Г. М. Цехановецький, один з фундаторів ХГБ] // Вечір. Харків. – 1983. – 28 груд.

39. **Новое** о деятельности Н. П. Баллина на Украине : [харьк. период деятельности издателя и книгопродавца Н. П. Баллина и Харьк. обществ. б-ка] // Книга : исслед. и материалы : сборник. – М., 1984. – Т. 49. – С. 179–183.

40. "**Много** вечеров провел я у вас …" : [посещение писателя Э. Г. Казакевича ХГНБ, кн. с его автогр. хранится в фонде б-ки] // Кн. обозрение. – 1985. – 19 июля.

41. **Л. Б. Хавкина** и Харьковская общественная библиотека // Книга : исслед. и материалы : сборник. – М., 1985. – Сб. 51. – С. 156–158.

42. **Автограф** поэта [Я. Полонского на книге, подаренной Г. П. Данилевскому в фонде ХГНБ] // Крас. знамя. – 1986. – 6 июля.

43. **Бібліотеці** ім. В. Г. Короленка – 100 років // Прапор. – 1986. – № 10. – С. 147–149.

44. **От брошюр** до фолиантов : [о фонде ред. кн. ХГНБ] // Крас. знамя. – 1986. – 2 окт.

45. **Перші** українські [видання 1880-х – 1900-х рр. у фонді ХДНБ] : до 100-річчя б-ки ім. В. Г. Короленка // Вечір. Харків. – 1986. – 27 серп.

46. **Харківська** громадська : [до 100-річчя з дня заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка] // Вітчизна. – 1986. – № 9. – С. 188–190.

Про Ореста Мартиновича Габеля, який працював у бібліотеці майже 20 років.

47. **З колекції** книголюбів : [вист. кн. з автогр. авт. з зібрання Б. И. Зильберштейна] // Соціаліст. Харківщина. – 1987. – 4 верес.

48. "**Имя** мое может принести вам только вред …" : неизвест. письмо Б. Пастернака : [о новых автогр. извест. писателей в коллекции рукопис. фонда ХГНБ] // Веч. Харьков. – 1994. – 10 февр.

49. "**Охотно** сообщу из Харькова" : [в фонд ХГНБ переданы кн. реликвии семьи А. И. Белецкого] // Веч. Харьков. – 1994. – 1 дек.

50. "**Чем** больше я читаю Паустовского …" : [коллекция материалов, посвящ. творчеству К. Г. Паустовского, в фонде отд. ред. и рукоп. изд. ХГНБ] // Веч. Харьков. – 1994. – 7 июня.

51. **Лосієвський, І. Я.** Архівні фонди діячів науки і культури ХХ століття / І. Я. Лосієвський, С. Б. Шоломова // Документально-інформаційні ресурси ХДНБ ім. В. Г. Короленка : зб. наук. ст. – Х., 1996. – Вип. 2. – С. 80–86.

52. **Лосієвський, І. Я.** ХДНБ під час німецько-фашистської окупації Харкова (1941–1943 рр.) / І. Я. Лосієвський, С. Б. Шоломова // Історія ХДНБ ім. В. Г. Короленка : пошуки, дослідження, відкриття : зб. наук. ст. – Х., 1996. – Вип. 1. – С. 34–45.

53. **Видавнича** доля творів В. Г. Короленка : [книжк. реліквії письм. Короленка в фондах ХДНБ] // Короленківські читання : матеріали наук.-практ. конф. ХДНБ, 8 жовт. 1998 р. – Х., 1998. – С. 19–23.

54. **Прижиттєві** видання творів М. О. Бердяєва у фондах ХДНБ // Короленківські читання : матеріали наук.-практ. конф. ХДНБ, 8 жовт. 1999 р. – Х., 1999. – С. 72–81.

55. **Еще** один из рода Булгакових : [кн. богослова Сергея Николаевича Булгакова в фондах ХГНБ] // Лекторий им. О.А. Меня "Культура и религия" : альм. лекций и выступлений (1998–2000) / Харьк. худож. музей. – Х., 2002. – Вып. 1. – С. 70–88.

56. **Библиотековедческие**, книговедческие и библиографоведческие источники в коллекции архивных документов и личных архивных фондах ХГНБ // Коллекции пам'яток писемності та друку в бібліотечних фондах України : проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від. рідкіс. вид. і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2003. – С. 86–96.

57. **Бібліотекознавець** Любов Борисовна Хавкіна : харк. період діяльності (1880–1918) : зб. матеріалів /ХДНБ ім. В. Г. Короленка ; уклад. : А. М. Перепеча, Н. І. Капустіна. – Х., 2004. – 151 с. – Із змісту : Л. Б. Хавкіна і Харківська громадська бібліотека / А. М. Перепеча, С. Б. Шоломова.

58. **З історії** перших надходжень до Харківської громадської бібліотеки // Збірник наукових праць / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 2004. – Вип. 4. – С. 54–64. – Л-ра : с. 64.

59. **Из истории** формирования фондов Харьковской общественной библиотеки (1886–1890). – Х., 2008. – 144 с.

Из истории формирования фондов Харьковской общественной библиотеки (1886–1916) : В 4-х вып. – 2-е изд. – Х., 2009. – С автогр. авт.

61. Вып. 1. – 235 с. : ил. – Содерж.: От автора; Гл. 1: Из истории формирования фондов Харьковской общественной библиотеки; Гл. 2: Израиль Лукин и его харьковское издание; Гл. 3: Михаил Максимович и его книги в ХОБ; Гл. 4: О прижизненных изданиях Пантелеймона Кулиша; Гл. 5: О первых духовных изданиях на украинском языке в фонде Харьковской общественной библиотеки: Гл. 6: О первых поступлениях книг Т. И. Буткевича; Гл. 7: Он был первым дарителем ХОБ; Гл. 8: К истории первого анонимного духовного издания в ХОБ; Гл. 9: О судьбах книг Егора Ковалевского; Гл. 10: Из истории первых поступлений в ХОБ книг по военной истории; Иллюстрации; Список источников.

62. Вып. 2. – 159 с.

63. Вып. 3. – 232 с. : ил. – Содерж.: Несколько слов к читателю; Гл. 1: Под первым номером; Гл. 2: К характеристике редких изданий С. Т. Аксакова; Гл. 3: О коллекции редких изданий С. Т. Аксакова; О редких изданиях К. С. Аксакова; Гл. 4: О первых поступлениях сочинений Н. В. Гоголя в ХОБ; Гл. 5: Книга духовного завещания Гоголя или о его самом трагическом сочинении; Прилож.: Неотправленный ответ Гоголя Белинскому; Гл. 6: Из коллекции первых книг из частных собраний; Гл. 7: О первых поступлениях книг из книжного собрания Данилевского; Список источников.

64. Вып. 4. – 249 с. : ил. – Содерж.: Вступление; Гл. 1: О коллекции первых поступлений поэтических книг; Иллюстрации к главе 1; Гл. 2: Из истории одного анонимного издания Герцена; Иллюстрации к главе 2; Гл. 3: О книгах Татьяны Петровны Пассек; Иллюстрации к главе 3; Гл. 4: О сборнике "Отклик"; Приложение 1: Запрещен и уничтожен цензурой; Иллюстрации к главе 4; Гл. 5: О книгах Петра Якубовича в ХОБ; Иллюстрации к главе 5; Список источников.

Див. також №№ 6, 8, 17, 22, 27, 101.

1.2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

65. **А. Блок** и Л. Рейснер // Творчество А. А. Блока и русская культура XX века : тезисы I Всесоюз. (III) конф. / Тартуский гос. ун-т. – Тарту, 1975. – С. 127–128.

66. **Литературный** дебют Л. Рейснер : [изд. кн. "Женские типы Шекспира" под псевдонимом Лео Ринуса] // Кн. обозрение. – 1975. – 23 мая.

67. **Лариса Рейснер** в Донбассе : (к 50-летию со дня смерти) // Донбасс. – 1976. – № 2. – С. 116–118.

68. "**Портреты** живые" Ларисы Рейснер // Урал. – 1978. – № 3. – С. 152–156.

69. "**Она** мне дорога, как тоска о красоте : (к 90-летию Л. Н. Сейфуллиной) // Сибир. огни. – 1979. – № 4. – С. 190–192.

70. **Відроджуючи** минуле … // Прапор. – 1981. – № 3. – С. 138–139. – Рец. на кн. : Зленко І. Одесские страницы / І. Зленко. – О. : Маяк, 1980.

Про літературні дослідження Г. Д. Зленка в Одесі.

71. **За строчками** писем – судьба : (из переписки А. А. Блока с Г. П. Блоком [двоюрод. брат поэта по отцов. линии]) // Звезда. – 1980. – № 10. – С. 178–183.

72. "**Книгу** любил он нежно …" : [А. Блок и кн.] // Кн. обозрение. – 1980. – 28 нояб.

73. "**Найкраще** в Києві Дніпро …" : (з епістоляр. спадщини О. Блока) // Прапор. – 1980. – № 11. – С. 136–141.

74. **Прибалтийская** страница Л. Рейснер // Даугава. – 1980. – № 4. – С. 119–123.

75. **Строка** из каталога [о Блоке] // Совет. культура. – 1980. – 28 нояб.

76. **Читательские** интересы А. Блока // Книга : материалы и исслед. : сборник. – М., 1980. – Т. 41. – С. 96–109.

77. **Александр Блок** и Лариса Рейснер // Ученые записки / Тартуский ун-т. – Тарту. – 1981. – Вып. 535 : Блоковский сб. IV : наследие А. Блока и актуальные пробл. поэтики. – С. 223–245.

78. **Письма** Блока к Е. В. Спекторскому / вступ. ст., публ. и коммент. С. Б. Шоломовой // Лит. наследство. – 1981. – Т. 92, кн. 2. – С. 297–308.

79. **Нить**, связующая имена : [Лариса Рейснер и Владимир Маяковский] // Лит. Грузия. – 1983. – № 7. – С. 168–182.

80. **История** издания книги Ларисы Рейснер "Гамбург на баррикадах" / С. Б. Самойлович (псевд.) // Книга : исслед. и материалы : сборник. – М., 1984. – Сб. 49. – С. 183–187.

81. **Лариса Рейснер** – Алексею Чапыгину : [вступ. ст. и коммент. к письмам Л. Рейснер] // Нева. – 1984. – № 1. – С. 180–181.

82. **Маргиналии** как источник изучения социально-нравственных исканий А. А. Блока // Книга и социальный прогресс : пятая Всесоюз. науч. конф. по пробл. книговедения : секция. теорет. пробл. библиофильства : тез. докл. – М., 1984. – С. 28–30.

83. **Невідоме** про Анфіма Іжева : (О. І. Білецький та О. Блок) / С. Іванченко (псевд.) // Вітчизна. – 1984. – № 11. – С. 206–207.

84. **Ескіз** до портрета Блока-старшого : [про батька поета] // Вітчизна. – 1985. – № 12. – С. 157–160.

85. **Лариса Рейснер** – А. К. Лозина-Лозинскому : [вступ. ст., коммент. к письмам] // Нева. – 1985. – № 3. – С. 195–199.

86. **Творческие** аспекты библиофильства : [на примере работ И. Н. Розанова об Александре Блоке] // Актуальные проблемы теории и истории библиофильства : [тез. сообщений 2-ой науч.-практ. конф.]. – Ленинград, 1985. – С. 65–68.

87. **Эскизы** к портрету отца Александра Блока // Ученые записки / Тартуский ун-т. – Тарту, 1985. – Вып. 657 : Блоковский сборник : мир Блока. – С. 126–142 ; 1986. – Вып. 735. – С. 82–90.

88. **Блок** – читатель Н. А. Добролюбова // Литературное наследство. – М., 1987. – Т. 92, кн. 4. – С. 34–46.

89. **Из творческого** наследия В. Г. Короленко : к истории одной переписки // Лит. учеба. – 1987. – № 1. – С. 166–170.

90. "… **Затіяти** діло, яке б врятувало Росію" : [до 100-річчя від народж. рос. письм. і критика Д. П. Святополка-Мирського] // Вечір. Харків. – 1990. – 16 серп.

91. "**С Врубелем** я связан жизненно …" : [Александр Блок о Врубеле] // Нева. – 1990. – № 8. – С. 204–208.

92. "**В студеные** дни греет ласковое слово" : Николай Рерих и Александр Блок // Дельфис : независимый рерих. журн. (Москва). – 1994. – № 2. – С. 28–34; 1995. – № 1. – С. 25–30; № 2. – С. 24–27; № 3. – С. 17.

93. " … **не упрекнут** меня бездействием позорным" : неизвест. автогр. Ивана Аксакова обнаружен в Харькове [публ. впервые] // Веч. Харьков. – 1994. – 20 окт.

94. **Судьбы** связующая нить : (Л. Рейснер и Николай Гумилев) // Н. Г. Гумилев : исслед., материалы, библиогр. – СПб., 1994. – С. 470–489.

95. **В ее строчках** нет пустословия … : [предисл. к сб. стихов С. Озерской "Я – средостение времен"] // Круг. – 1995. – № 4. – С. 22.

96. **Житие** Георгия Демидова : (из цикла "Харьк. герои Варлама Шаламова" // Круг. – 1995. – № 5–6. – С. 22–23.

97. **О Георгии Демидове** : (из цикла "Харьк. солагерники Варлама Шаламова") // Мемориал – аспект : информ. бюл. о-ва "Мемориал". – М., 1995. – № 13 (июнь).

98. "**Пепел**, стучащий в людские сердца" : [из цикла "Харьк. герои В. Шаламова"] // Круг. – 1995. – № 3. – С. 17.

99. **Константин Паустовский** об Александре Блоке // К. Г. Паустовский : материалы и сообщения : сборник / Моск. лит. музей-центр К. Г. Паустовского. – М., 1996. – Вып. 1. – С. 131–142.

100. **Преображенная** память : [о стихах А. А. Блока, посвящ. матери] // Нева. – 1996. – № 8. – С. 221–225.

101. **Неугасимая** лампада духа : [поэзия ГУЛАГА : по материалам ХГНБ] // Граффити : Киев. культур. информ. вестн. – 1997. – № 1. – С. 4–5.

102. **Киевская** страница в судьбе и творчестве Сергия Булгакова : (из цикла "Книги и судьбы") // Следы : просвет.-христиан. альм. – К., 2000. – Вып. 2. – С. 43–48 ; Вып. 3. – С. 48–54.

103. **Родовой** энергии тайны : (Григорий Сковорода и Владимир Соловьев) // Лекторий им. О. А. Меня "Культура и религия" : альм. лекций и выступлений (1998–2000) / Харьк. худож. музей. – Х., 2002. – Вып. 1. – С. 106–134. – Список лит. : с. 133–134.

104. "**И живет** моя частица в светлой книге бытия…" : [судьба и строки Ольги Бондаренко] // И живет моя частица в светлой книге бытия / О. Бондаренко. – Х., 2003. – С. 3–50.

105. **О литературном** двойнике Короленко [Лавре Короленко] : Ч. 2 // Короленківські читання : матеріали наук.-практ. конф. ХДНБ, 8 жовт. 2003 р. – Х., 2003. – С. 87–101. – Бібліогр. : 18 назв.

106. **Об однофамильце** В. Г. Короленко историке Прокопии Короленко // Демократична орієнтація творчості В. Г. Короленка : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 150-літтю з дня народж. письм., 28 трав. 2003 р. – Х., 2003. – С. 41–52.

107. **Ольга Бондаренко** в поисках Бога // И живет в моя частица в светлой книге бытия / О. Бондаренко. – Х., 2003. – С. 173–178.

108. **Скрещение** имен и судеб : [О. Т. Бондаренко и Анна Ахматова] // Там саме. – С. 51–94.

109. "**Да не судимы** будем …" : Варлам Шаламов о Константине Паустовском // Мир Паустовского. – М., 2004. – № 21. – С. 97–101: фот.

110. **Дорогой** подвижничества : [о Марии Вениаминовне Юдиной] // Дорога вместе (Москва). – 2007. – № 3. – С. 4–7.

111. **Житие** Георгия Демидова // Материалы конференции, посвященной 100-летию со дня рождения В. Шаламова. – М., 2007. – С. 262–273.

112. "**О личностях** неповторимых" : [о литературоведе Н. Д. Шаховской как исследователе творчества В. Г. Короленко] // Мир библиогр. – 2007. – № 3. – С. 63–70.

113. * **Осенняя** элегия : (Н. Д. Шаховская и ее кн. о Короленко) // Дорога вместе (Москва). – 2007. – № 1.

114. **Сердечный** отклик : [автогр. Шаламова в адрес М. Юдиной] // Материалы конференции, посвященной 100-летию со дня рождения В. Шаламова. – М., 2007. – С. 273–299.

115. **На пересечении** трудных дорог Колымы : этюд о враче-харьковчанине [О. Семеняке] // Материалы конференции, посвященной 100-летию со дня рождения В. Шаламова. – М., 2007. – С. 247–262.

116. **Библиография** в творчестве Александра Блока : (из цикла "Поэт и Книга") // Мир библиогр. – 2008. – № 6. – С. 62–65 : фот. авт.

117. **Вокруг** Короленко : из цикла "На перекрестках страшных лет". – Х. : Б. и., 2008. – 184 с. : ил. – Список лит.: с. 164–173.

Голос времени : (библиофил. миниатюры) : в 2-х вып. – Х. : [Б. и.], 2008.

118. Вып. 1. – 288 с. – Список лит.: с. 280 – 287.

119. Вып. 2. – 229 с. – Список лит.: с. 216 – 227.

121. **Забытые** страницы : о родных В. Г. Короленко. – Х., 2008. – 242 с. : ил. – Список лит.: с. 222 – 230.

122. **О чем** рассказали письма … : (этюд второй, посвящ. В. Г. Короленко) // Мир библиогр. – 2008. – № 3. – С. 49–54: фот.

Висвітлено маловідомі матеріали, присвячені В. Г. Короленку, в основу яких покладено публікації одного із його сучасників, земського і громадського діяча І. П. Бєлоконського.

123. **Огоньки** одной судьбы : (из цикла этюдов о В. Г. Короленко) // Мир библиогр. – 2008. – № 2. – С. 59–66: фот.

124. **Те саме** // Бібл. планета. – 2008. – № 2. – С. 48–51.

Странствия в книжном море или библиофильские заметки : [в 2-х разд.] – Х. : Б.и., 2008.

125. Разд. 1 : О Ларисе Рейснер. – 133 с. : ил. – С автогр. авт.

126. Разд. 2. – 286 с. : ил. – С автогр. авт.

127. **Достойны** памяти : ист.-краевед. миниатюры о Достоевском. – Х., 2009. – 243 с. : ил. – Библиогр.: с. 241–243 (147 назв.).

Нариси про творчі зв'язки Достоєвського з Х. Алчевською, Г. Данилевським, Н. Кохановською, К. Трутовським, І. Шидловським.

128. **На пороге** жизни вечной : библиофил. заметки о Николае Васильевиче Гоголе. – Х. : [Б. и.], 2009. – 206 с. : ил. – Список лит. : с. 193–205 (244 назв.).

129. **На пороге** жизни вечной : (Гоголь и Бухарев) : Ч. 1, 2 // Дорога вместе (Москва). – 2009. – № 2. – С. 17–21; № 3. – С. 25–29.

130. **Право** на отклик : библиофил. миниатюры о П. Ф. Якубовиче. – Х., 2009. – 218 с. – Список источников: с. 203–205.

Притяжение прошлого : библиофил. миниатюры о семье Аксаковых : [в 2 кн.]. – Х., 2009.

131. Кн. 1. – Х., 2009. – 216 с. – Из содерж.: Вступление; К характеристике отдельных изданий С. Т. Аксакова; О коллекции редких изданий К. С. Аксакова; О коллекции редких изданий И. С. Аксакова; А. Ф. Аксакова-Тютчева как первый издатель посмертных сочинений И. С. Аксакова; Эпилог; Иллюстрации.

132. Кн. 2. – 166 с. – Из содерж.: Харьковская страница Ивана Аксакова; К истории переписки Ивана Аксакова и Надежды Соханской; Об анонимном издании Надежды Соханской; Иллюстрации; Список источников.

133. **Сердечный** отклик : этюды о Варламе Шаламове. – Х., 2009. – 369 с. : ил. – Список источников: с. 354–368.

134. **Заветное** слово об Александре Блоке : в 5-ти т. : т. 3. – Х., 2010. – 206 с. – Содерж.: Гл. 1: А. Блок и М. Пришвин; Гл. 2: К. Паустовский об А. Блоке; Гл. 3: Варлам Шаламов и А. Блок; Вместо реквиема; Список литературы.

Присвячено особливостям біографії та творчості російського письменника В. Т. Шаламова (1907–1982) та письменника-харків'янина Г. Г. Демидова, героя шаламовської оповіді.

135. **Зовы** и эхо : в 5-ти т. : т. 2. – Х., 2010. – 195 с. – Содерж.: Гл. 1: Эхо былого (В.Д. Измаильская – исследование творчества Блока…); Гл. 2: "С Врубелем я связан жизненно…"; Гл. 3: "В его подъемах и паденьях

есть нерв высокого порядка": (Н. Рерих о М. Врубеле); Гл. 4: "В студеные дни греет ласковое слово…": (А. Блок и Н. Рерих); Реквием; Послесловие.

136. **Книговедческие** очерки : в 5-ти т. : т. 5. – Х., 2010. – 225 с. – Содерж.: Разд. 1: Этюды об А. Блоке; Преодолевая забвение: (о С. П. Дремцове); Скорбная житейская дорога: (харьк. страницы творч. биографии Г. Вяткина); Г. Вяткин "На всех перекрестках дорог": к истории первой постановки драмы "Роза и крест"; О редком издании поэмы "Двенадцать" А. Блока; Дмитрий Митрохин об А. Блоке; "Був у Вас Олександр Білецький із Харкова …"; "Слуху автора нужно верить …": (А. Блок и А. П. Чапыгин); Документы розповіли [про О. Чапигіна]; "Найкраще в Київі Дніпро …"; "Самоосуждение строгое – только к благу…": (к истории трех писем А. Блока в Харьков); Невідоме про Анфіма Ужева; Разд. 2: Историко-краеведческие миниатюры; А. Блок в харьковской прессе: (к 100-летию поэта); Доторк до минувщини: (А. Коні в Харкові); "Мої зв'язки з Україною зав'язалися давно…": (Микола Реріх і Україна); Харьковские страницы Михаила Врубеля; "Провінційна душа моя поривалася до Харкова": (про О. Калмикову); "З освітою він був пов'язаний усе життя…"; Неизвестный автограф народовольца; "Всякое просветительское дело было его родным делом…"; Харьковские реликвии о Паустовском; Два письма П. А. Флоренскому: (неизвест. эпизод из биографии А.И. Белецкого).

137. **От составителя** [С. Б. Шоломовой] // ... И живет моя частица в светлой книге бытия : из неизд. творч. наследия / О. Т. Бондаренко. – Х., 2010. – С. [4–6].

138. **Потревоженное** прошлое : книговед. этюды из цикла "Вблизи В. Г. Короленко". – Х., 2010. – 231 с. – Содерж.: От автора; Гл. 1: Этюд об одном из племянников В. Г. Короленко; Гл. 2: Штрихи к портрету старшей дочери Короленко; Гл. 3: "Друг всей жизни Софьи Короленко"; Гл. 4: Этюд о крестнице В. Г. Короленко; Гл. 5: Друг Короленко Я. К. Имшенецкий; Гл. 6: Два Владимира; Гл. 7: Голос времени: (по страницам дневников и писем В. Г. Короленко); Гл. 8: На харьковских страницах о В. Г. Короленко; Список источников.

139. **Поэт** и Книга : библиогр. миниатюры об Александре Блоке : Т. 1. – Х., 2010. – 227 с. – Список источников : с. 222–226. – Содерж.: Гл. 1: "Читать надо творчески…"; Гл. 2: Читательские интересы Александра Блока; Гл. 3: "Книгу он любил нежно …"; Гл. 4: К вопросу о библиографических знаниях Александра Блока; Гл. 5: Маргиналии как источник изучения социально-нравственных исканий Александра Блока; Гл. 6: Блок – читатель Н. А. Добролюбова; Гл. 7: Александр Блок – читатель павленковских изданий сочинений Белинского и Герцена; Гл. 8: Изучение маргиналий Алесандра Блока в павленковском издании сочинений Герцена; Гл. 9: Творческие аспекты библиофильства на примере работ И. Н. Розанова об Александре Блоке; Гл. 10: Издания по истории итальянской культуры в книжном собрании Александра Блока; Гл. 11: Заветные спутники; От автора; Александр Блок и Данте; Александр Блок и Леонардо да Винчи; Список источников.

140. "**Я встречался** с ним мало, но помню его кровно…" : ист.-лит. этюды об отце и родных Блока : в 5-ти т. : т. 4. – Х., 2010. – 225 с. – Содерж.: Гл. 1: "Его отмечены черты печатью не совсем обычной": (эскизы к портрету отца А. Блока); Гл. 2: ч. 1 "Его отмечены черты печатью не совсем обычной" (из неопубликованного); ч. 2 "Я встречался с ним мало, но помню его кровно"; Гл. 3: Автограф на книге об отце А. Блока; Гл. 4: Письма А. А. Блока к Е. В. Спекторскому; Гл. 5: За автографом – страница биографии (из неопубликованного); Гл. 6: За строчками писем – судьба: (из переписки А. А. Блока с Г. П. Блоком); Гл. 7: "…Донині серед людей передових"; Гл. 8: Преображенная память: (о стихах А. А. Блок – матери поэта); Гл. 9: "То, что создали Вы, так удивительно…": (А. А. Блок и С. Ф. Ольденбург). Из неопубликованного.

Див. також №№ 2, 5, 15, 31, 61, 141, 143, 163.

1.3 КРАЄЗНАВСТВО

141. **Незабутня** сторінка : [про зв'язки письм. та журналістки Л. М. Рейснер з Харковом] // Вечір. Харків. – 1976. – 30 квіт.

142. "… **Донині** серед людей передових" : [об Андрее и Николае Бекетовых в Харькове] // Прапор. – 1979. – № 10. – С. 118–123.

143. **А. Блок** в харьковской прессе // Крас. знамя. – 1980. – 20 нояб.

144. **Всего** одна строка в дневнике : [о харьк. постановке драмы А. Блока "Роза и Крест"] // Театр. жизнь. – 1980. – № 23. – С. 6–7.

145. **З минулого** майбутнє витікає : [епістолярій О. Блока, зв'язки з Харковом] // Прапор. – 1980. – № 8. – С. 127–133.

146. "**Був** у Вас Олександр Білецький із Харкова" : [невичерп. світ особистих контактів О. Блока] // Прапор. – 1981. – № 11. – С. 136–139.

147. **Документи** розповіли : [про харк. період життя рос. прозаїка О. П. Чапигіна (1870–1937)] // Прапор. – 1981. – № 11. – С. 138–139.

148. **Перепеча, А.** "З освітою він був пов'язаний усе життя…" : [просвітн. діяльність М. П. Баліна] / А. Перепеча, С. Шоломова // Прапор. – 1981. – № 12. – С. 118–120.

149. "**Самоосуждение** строгое – только к благу …" : к истории трех писем Александра Блока в Харьков // Лит. учеба. – 1981. – № 1. – С. 128–131.

150. **А. Ф. Кони** в Харькове : [автогр. рус. юриста и обществ. деятеля] // Крас. знамя. – 1982. – 30 сент.

151. **Преодолевая** забвение : [о деятельности С. П. Дремцова] // Муз. жизнь. – 1982. – № 21. – С. 20.

152. **Харьковский** период автора "Разина Степана" [А. П. Чапыгина] // Крас. знамя. – 1982. – 22 мая.

153. **Драмы** Александра Блока на харьковской сцене : (по материалам мест. печати) // Крас. знамя. – 1983. – 23 марта.

154. **Под инициалами** "Д. М." : (Д. Митрохин в Харькове) // Крас. знамя. – 1983. – 1 мая.

155. "**Провінційна** душа моя поривалася до Харкова …" : [про прогрес. політич. діячку кінця XIX – початку XX ст. О. М. Калмикову] // Прапор. – 1983. – № 5. – С. 97–99.

156. "**Слуху** автора нужно верить …" : (А. П. Чапыгин в Харькове) // Нева. – 1983. – № 10. – С. 180–182.

157. **Харківська** сторінка художника [Д. М. Митрохіна] / С. Іванченко (псевд.) // Прапор. – 1984. – № 12. – С. 117–118.

158. **Доторк** до минувшини : А. Ф. Коні в Харкові / С. Іванченко (псевд.) // Прапор. – 1985. – № 8. – С. 174–176. – Дослідж., публ.

159. **Харківські** роки Е. Казакевича : [за матеріалами арх. фонду письм.] // Вечір. Харків. – 1985. – 12 верес.

160. **Анна Ахматова** на сторінках харківської преси : (до 100-річчя від дня народж. А. Ахматової) // Лен. зміна. – 1989. – 16 трав.

161. **Единственный** вечер в Харькове : [о выступлении А. А. Ахматовой в ХГНБ] // Крас. знамя. – 1989. – 6 июля.

162. **Харківські** кореспонденти Анни Ахматової // Вечір. Харків. – 1989. – 26 лип.

163. **Осип Мандельштам** на страницах харьковской печати // Панорама. – 1991. – янв. (№ 4) : фот. – С. 6.

164. **Письма** П. А. Флоренского профессору А. В. Ветухову / вступ. ст. С. Б. Шоломовой // Символ (Париж). – 1991. – № 26. – С. 285–291.

165. "**Скорбная** житейская дорога" : харьк. страницы творч. биогр. Георгия Вяткина // Сиб. огни. – 1991. – № 2. – С. 158–163.

166. **Нетлінність** сущого : [життя та кн. харк. вченого О. В. Ветухова] // Вітчизна. – 1992. – № 10. – С. 130–131.

167. **Паустовський** любив Валки … : [до 100-річчя від дня народж. К. Г. Паустовського] // Слобід. край. – 1992. – 4 черв.

168. **К истории** первой постановки драмы "Роза и Крест" [в Харькове] // Лит. наследство. – М., 1993. – Т. 92, кн. 5. – С. 46–55.

169. "**Покидать** Харьков не желаю …" : [к 125-летию со дня рождения этнографа и языковеда А. В. Ветухова, проф. Харьк. ун-та (1869–1941)] // Веч. Харьков. – 1994. – 24 марта.

170. "**Помогайте** всем, помогайте непременно …" : [о первом рук. каф. истории всеобщей лит. ХГУ А. И. Кирпичникове] // Веч. Харьков. – 1994. – 1 марта.

171. "… **Ученый** мир Вас знает и ценит …" : [к 125-летию со дня рождения проф. А. В. Ветухова] // Веч. Харьков. – 1994. – 5 апр.

172. **Харьковские** корреспонденты Павла Флоренского : по материалам неизд. переписки [П. Флоренского с харьковчанами Е. Кагаровым, А. И. Белецким и др.] // Веч. Харьков. – 1994. – 19 апр.

173. **Переписка** А. В. Ветухова и П. А. Флоренского (1908–1918 гг.) / предисл. и подгот. текста С. Б. Шоломовой // Вопр. философии. – 1995. – № 11. – С. 67–76 ; № 12. – С. 128–132 ; 1998. – № 12. – С. 63–94.

174. **Два** письма П. А. Флоренскому : (неизвест. эпизод из биографии А. И. Белецкого) // П. А. Флоренский : арест и гибель : [сб. ст.]. – Уфа, 1997. – С. 249–253.

175. "**Принадлежит** к числу достопамятных россиян …" : (к 100-летию со дня смерти А. Ф. Ковалевского) [харьковчанина, авт. акафистов и основателя Высочин. монастыря] // Віра и Розум. – 2001. – № 2. – С. 304–318.

176. **Всего** одна лекция в Харькове [проф. Е. Н. Трубецкого на тему "Война и мировая задача России"] // Лекторий им. о. А. Меня "Культура и религия" : альм. лекций и выступлений (1998–2000) / Харьк. худож. музей. – Х., 2002. – Вып. 1. – С. 88–106.

177. **Духовная** дочь Иоанна Кронштадского // Тайны века. – 2004. – № 19, 14–27 сент. – С. 6.

178. **Ее жизнь** в посмертии реальна … : [об организаторе Театра чтеца в Харькове Заре Довжанской] // Зара Довжанская о театре чтеца : воспоминания о Заре Довжанской. – Х., 2005. – С. 35.

Див. також №№ 5, 7, 9, 11, 18, 36, 40, 52, 57, 61, 93, 96-98, 127, 132-134, 136, 179, 182, 184-189, 190, 191, 194, 196, 197, 202, 203, 205.

1.4 РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

179. "**Он был** неутомимым тружеником …" : [протоиерей Николаевской церкви Харькова В. М. Ветухов (17.02.1846–30.10.1917)] // Слобода. – 1994. – 13 июля. – С. 6.

180. **Те саме** // Основа. – 1994. – № 1.

181. [**О создании** архивного фонда "Памяти о. Александра Меня"] // Веч. Харьков. – 1995. – 4 февр.

182. * "**Остаюсь** Ваш доброжелатель и богомолец" : к истории взаимоотношений священника Павла Флоренского и митрополита Антония (Храповицкого) // Журн. Моск. патриархии. – 1998. – № 6. – С. 67–74 : портр.

183. * **Письма** архиепископа Антония (Храповицкого) / публ. и коммент. С. Б. Шоломовой // Журн. Моск. патриархии. – 1998. – № 6. – С. 74–80.

184. * **Созидать** в тишине и мире …" : [жизнь и тр. архиепископа Иннокентия (Борисова) в Харькове, 1800–1857] // Истина и жизнь : христиан. журн. (Москва). – 1998. – № 6. – С. 40–43.

185. **Антоний Храповицкий** в годы революции // Науково-теоретичні здобуття Слобідської України : філософія, релігія, культура : зб. наук. ст. – Х., 1999. – С. 132–138.

186. **Антоний Храповицкий** в Харькове // Там само. – С. 127–132.

187. * **Паломничество** в Москву // Приход. вести (Москва). – 1999. – № 10. – С. 24–28.

188. * **Ахтырская** чудотворная : [по материалам кн. и арх. фондов ХГНБ] // Истина и жизнь : христиан. журн. (Москва). – 2001. – № 10. – С. 34–39.

189. **В огне** кровавых событий : митрополит Антоний в Харькове : [по материалам ХГНБ] // Православ. Русь : церков.-обществ. орг. РПЦ за границей (Джорданвилль, США). – 2001. – № 8. – С. 10–14 ; № 9. – С. 13–15 ; № 10. – С. 11–13; № 11. – С. 11–14 ; № 12. – С. 10–13. – С биогр. справкой об авторе [С. Б. Шоломовой].

190. **Вариации** на тему родословия : [о священ. роде харьковчан Ветуховых] // Віра і Розум. – 2000. – № 1. – С. 206–215.

191. **Забвение** над ними бессильно : [новомученики Харькова] : (по материалам кн. и арх. фондов ХГНБ) // Науково-теоретичні здобутки Слобідської України : філософія, релігія, культура : міжнар. наук. конф. … 22–23 листоп. 2000 р., м. Харків : зб. наук. ст. за матеріалами конф. – Х., 2000. – № 4. – С. 203–213.

192. **Письма** Е. Г. Кагарова к П. А. Флоренскому / подгот. публ. П. В. Флоренского и С. Б. Шоломовой // Вопр. философии. – 2000. – № 12. – С. 136–161.

193. * **Ахтырская** святыня в жизни святителя Иосафа Белгородского // Православ. Сумщина. – 2002. – № 2. – С. 15.

194. **Взгляд** в вечность : (история чудотвор. икон Казанской Божией Матери на Харьковщине). – Х., 2002. – 80 с.

195. "**Его** почитали святым уже при жизни ..." : (малоизвест. страницы жизни Иоанна Кронштадского). – Х. : Изд. А. И. Шуст, 2002. – 95 с. : ил. – Библиогр. : с. 51–52 (40 назв.).

196. "**Он вносил** свет и утешение" : (харьк. страница жизни святителя Иосафа Белгородского) // Віра і Розум. – 2002. – № 3. – С. 156–169.

197. "**Блаженны** мертвые, умирающие о Господе ..." : [о священ. роде епископа Арсения Жадановского (1874–1937)] // Культурна спадщина Слобожанщини : зб. наук. ст. за матеріалами міжнар. наук. конф. "П'яті Слобожанські читання" : круг. стіл "Історія харк. священства". – Х., 2003. – С. 24–44. – Бібліогр. : 13 назв.

198. **Забвение** над ними бессильно : [из цикла "Сыны света", посвящ. судьбам священнослужителей – новомучеников] / Харьк. правозащит. группа. – Х. : Фолио, 2003. – 142 с. : ил. – Библиогр. в конце гл.

199. **Слабый** след былой истории : (к истории Высочиновского монастыря на Слобожанщине) // Віра і Розум. – 2003. – № 4. – С. 174–187. – Бібліогр. : 26 назв.

200. **Харьковский** Серафим : [о священнике Харьк. епархии Н. Загоровском : из цикла "Сыны Света"] / Харьк. правозащит. группа. – Х. : Фолио, 2003. – 186 с. : ил. – Библиогр. : С. 183–184 (40 назв.).

201. **Харьковский** Серафим (фрагмент) // Православ. жизнь : церков.-обществ. орг. Рус. Православ. церкви за границей (Джорданвилль, США). – 2003. – № 8, авг. – С. 1–33.

202. **Служенья** узкие врата. – Х. : Права людини, 2007. – 447 с., [16] отд. л. ил.

203. **Историко-церковные** новеллы о харьковском священстве. – Х., 2008. – 332 с.

204. **Дорогой** испытаний : ист.-церков. этюды о Герасиме Павском. – Х., 2010. – 89 с. – Список источников : с. 86–88. – Содерж.: От автора; Гл. 1: О первых русских переводах "Книги хвалений или Псалтири"; Гл. 2: Об одном редком издании Герасима Павского; Прилож.: Герасим Петрович Павский о псалмах; Гл. 3: О филологических трудах Герасима Павского; Гл. 4: Страница биографическая или этюд о Герасиме Павском; Гл. 5: Посмертие Павского; Прилож.: Заветы Герасима Павского; Список источников.

205. **Зовы** вечного : ист.-церков. новеллы об архиепископе Иннокентии Херсонском. – Х., 2010. – 189 с. : ил. – Библиогр. : с. 158–162. – Содерж.: Вступление; Гл. 1: От анонимности издания – к автору; Гл. 2: Личность и судьба; Гл. 3: Ч.1. В Харькове можно созидать в тишине и мире; Ч. 2. О харьковских изданиях Иннокентия (Борисова); Гл. 4: Имен и судеб связующая нить; Гл. 5: Ч. 1. Зов Вечного; Ч. 2. Судьба главной книги жизни; Прилож. 1: Список публикаций Иннокентия (Борисова) в хронологической последовательности их появления (без анонимных изданий); Прилож. 2: Издания Иннокентия (Борисова) в указателе: Книги гражданского друку, видані на Україні в XVIII – І пол. XIX ст.: каталог / склав С. О. Петров (Х., 1971) в алфавитном порядке"; Прилож. 3: Уроки Иннокентия (Борисова); Архиепископ Иннокентий о молитве; Иннокентий (Борисов) о смерти; Иннокентий (Борисов) о благотворительности; Из Рождественской проповеди; Слово Иннокентия к харьковчанам; Прилож. 4: Стихотворение Иннокентия (Борисова) "Не унывай!"; Прилож. 5: Иннокентий Борисов – автор акафистов; Послесловие; Список литературы; Иллюстрации.

206. **Он был** "Рыцарем Правды и Света" : ист.-церков. новеллы о Бухареве А. М. – Х. : [б. и.], 2010. – 257 с. : ил. – Библиогр. : с. 252–255 (52 назв.). – С автогр. авт.

Див. також №№ 23, 26, 28, 35, 36, 55.

1.5 С. Б. ШОЛОМОВА – УКЛАДАЧ ТА УПОРЯДНИК

207. **Письма** П. А. Флоренского профессору А. В. Ветухову / публ. С. Шоломовой // Символ (Париж). – 1991. – № 26, дек. – С. 285–291.

208.

209. **Доля** культурних скарбів України під час другої світової війни : архіви, бібліотеки, музеї. Вип. 2 : Бібліотечні фонди Харкова в роки другої світової війни / Нац. коміс. з питань повернення в Україну культур. цінностей, ХДНБ ім. В. Г. Короленка та ін. ; упоряд. : І. Лосієвський, С. Б. Шоломова та ін. – К., 1997. – 102 с.

210. **Булгаков, С.** Чехов как мыслитель / публ., вступ., заметки С. Б. Шоломовой // Следы : просвет.-христиан. альм. – К., 2000. – Вып. 3. – С. 48–54.

211. **Бондаренко, О.** Вере Григорьевне Трамбицкой : [стихи, посвящ. сотруднице ХГНБ В. Г. Трамбицкой] / публ. : А. В. Акулова, С. Б. Шоломова // Слобід. край. – 2003. – 11 жовт.

212. **Бондаренко, О.** И живет моя частица в светлой книге бытия / О. Бондаренко ; сост. С. Б. Шоломова. – Х. : [Б.и.], 2003. – 192 с.

Харьковская хроника трудов, событий и дел, посвященных памяти отца Александра Меня (1990–2000) / сост. С. Б. Шоломова. – Х. : [Б. и.], 2007.

213. Вып. 1. – 213 с. – С автогр. сост. – Библиогр. в конце разд.

214. Вып. 2. – 244 с.

215. **Те саме**. – Вып. 1. – 2-е изд. – 2009. – 213 с. – С автогр. сост.

216. Вып. 2. – 2-е изд. – 255 с.

217. **Бондаренко, О. Т.** И живет моя частица … : из поэт. наследия. – 2-е изд. испр. и доп. / О. Т. Бондаренко ; сост. С. Б. Шоломова. – Х., 2010. – 240 с.

218. **Ольга Бондаренко** : в поисках Бога : молитвы и стихи Ольги Тимофеевны Бондаренко : (из дневник. записей 1957–1985 гг.) // Дорога вместе : христ. журн. (Москва). – 2009. – № 1. – С. 30–32.

219. **Бондаренко, О.** … и живет моя частица в светлой книге бытия … : (из неизд. творч. наследия) / О. Бондаренко ; сост. С. Б. Шоломова. – Х., 2010. – 288 с.

Див. також №№ 78, 183.

2 ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ С. Б. ШОЛОМОВОЇ

2.1 ЗАГАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

220. **Автографи** діячів науки і культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : тексти, факс., біобібліогр. матеріали / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ;

упоряд. І. Я. Лосієвський. – Х. : ХЧМГУ, 2008. – 324 с. – (Сер. "Харк. колекції" : Вип. 1).

С. 10 : Про С. Шоломову, як співробітника НДВК.

221. **Белая, Л.** Живые нити : [о творч. поисках С. Б. Шоломовой] // Кн. обозрение. – 1975. – 31 окт. : фот.

222. **Відомості** про авторів [в т. ч. про С. Б. Шоломову] // Документально-інформаційні ресурси ХДНБ ім. В. Г. Короленка : зб. наук. ст. – Х., 1996. – Вип. 2. – С. 91.

223. **Відомості** про авторів [в т.ч. С. Б. Шоломову] // Історія ХДНБ ім. В. Г. Короленка : пошуки, дослідження, відкриття : зб. наук. ст. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. – Х., 1996. – Вип. 1. – С. 78.

224. **Відомості** про авторів [в т.ч. про С. Б. Шоломову] // Культурна спадщина Слобожанщини : зб. наук. ст. за матеріалами міжнар. наук. конф. "П'яті Слобожанські читання" ; круглий стіл "Історії харк. священства" ; секція історико-краєзнав. релігієзнавства. – Х., 2003. – С. 112.

225. **Відомості** про авторів [в т.ч. про С. Б. Шоломову] // Науково-теоретичні здобутки Слобідської України : філософія, релігія, культура : міжнар. наук. конф. … 22–23 листоп. 2000 р., м. Харків : зб. наук. ст. за матеріалами конф. – Х., 2000. – № 4. – С. 258–259.

226. **Відомості** про авторів [в т.ч. про С. Б. Шоломову] // Колекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України : проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від. рідкіс. вид. і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; наук. ред. І. Я. Лосієвський. – Х., 2003. – С. 144–145.

227. **Горбачевский, Б. С.** В стране книголюбов / Б. С. Горбачевский. – М. : Дет. лит., 1979. – Гл. : По следам любимых героев : (о С. Б. Шоломовой). – С. 105–113.

228. **Федяева, Т.** Скрещенье судеб : (творч. связи С. Б. Шоломовой с тарус. краеведом Г. И. Грановским) // Октябрь : газ. Тарус. райкома КПСС и район. Совета народ. депутатов Калуж. обл. – 1989. – 19 окт. – С. 4 : фот.

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка : події, факти : довідник : в 4 ч. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : Г. М. Єрофєєва, Л. М. Багрянцева. – Х., 2006–2008. –

229. Ч. 2 : 1944–1979. – Х., 2007. – 102 с.

230. Ч. 3. 1980–1999 / уклад. : Г. М. Єрофеєва, О. В. Филимонова. – Х., 2007. – 84 с.

231. Ч. 4. / уклад. : Г. М. Єрофеєва, Л. М. Багрянцева, О. В. Филимонова. – Х., 2008. – 130 с.

Довідник містить відомості про діяльність С. Б. Шоломової.

232. **Хроніка** Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : інформ. бюл. : 2002 р. Вип. 1 / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : О. П. Кунич, Г. Д. Ковальчук. – Х., 2002. – 32 с.

С. 7, 16, 18, 20 : Відомості про діяльність С. Б. Шоломової.

233. [**С. Б. Шоломова** : крат. справка] // Мир библиогр. – 2008. – № 2. – С. 59 : фот. авт.

234. **Шоломова, Софія Богданівна** : [біогр. довідка] // Сто краєзнавчих читань : (хроніка та зміст). – Х., 2003. – Вип. 3. – С. 69–70.

235. [**С. Б. Шоломова** : 15 июня 1940 – 22 марта 2010 : некролог] // Время. – 2010. – 24 марта : фот.

Див. також № 189.

2.2 НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ С. Б. ШОЛОМОВОЇ

236. [**Виступ** С. Б. Шоломової у Харківському художньому музеї на вечорі пам'яті о. Меня про Міжнародну конференцію у Москві "о. Мень – пастир на рубежі століть : через 15 років після загибелі"] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : інформ. бюл.: 2005. – Х., 2005. – Вип. 3. – С. 10.

237. **Мищенко, С. М.** Огляд публікацій працівників ХДНБ 1993–1997 рр. // Збірник наукових статей / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х., 2000. – Вип. 3. – С. 145–170. – Л-ра : с. 163–170.

Огляд розкриває зміст наукових публікацій працівників ХДНБ, серед яких роботи С. Б. Шоломової.

238. **Міжнародна** наукова конференція "Слобожанські читання" у відновленні історичної пам'яті та збереженні культурного надбання. – Х.,

2005. – 23 с. – (За відродження Харкова – інтелектуальної столиці України). – С. 8, 9: про бібліотечну діяльність С. Б. Шоломової; С. 23: перелік видань С. Б. Шоломової.

239. **Науково-дослідна** робота ХДНБ ім. В. Г. Короленка у 1991–1992 роках : [інформ. довідка за матеріалами наук. конф.] / склад. Л. Р. Галюк. – Х., 1993.

240. [**Повідомлення** С. Б. Шоломової "До історії публікацій І. П. Білоконського про В. Г. Короленка" на міжрегіональних наукових читаннях "Поборник правди", присвячених 155-річчю від дня народження В. Г. Короленка] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : Інформ. бюл.: 2008. – Х., 2008. – Вип. 2. – С. 17.

241. **Семененко, Л. П.** Библиотека – это святыня : б-ка Харьк. акад. культуры // Очерки истории вузовских библиотек г. Харькова / ХГУ "НУА" ; под общ. ред. В. И. Астаховой. – Х., 2001. – С. 265–295.

Співпраця з бібліотекою ХДАК. Участь І. Я. Лосієвського та С. Б. Шоломової в книгознавчих читаннях та інших заходах вузівської бібліотеки.

242. [**Участь** С. Б. Шоломової в науково-практичній конференції "Короленківські читання", де була представлена її доповідь "До історії створення "Сліпого музиканта" В. Г. Короленка та рецензії на твір"] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : інформ. бюл.: 2008. – Х., 2009 [2008]. – Вип. 4. – С. 5.

242а. **Хомайко, Ю.** У Бога все живы : [презентация кн. С. Шоломовой "Служенья узкие врата" в Чичибабин-центре] // Новая демократия. – 2008. – 18 апр.

243. **Хроніка** Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленко : 1999. Вип. 1 : інформ. бюл. /Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : О. П. Кунич, А. М. Перепеча, Г. Д. Ковальчук. – Х., 1999. – 47 с.

С. 15: В Харківському художньому музеї відбувся "круглий стіл", для бібліотечних та музейних працівників Харкова, де розглядалися питання бібліографії як джерела життєпису видатних діячів Слобожанщини. Одним з організаторів цього закладу була зав. сектором відділу рідкісних видань та рукописів С. Б. Шоломова.

244. **Те саме**. – 1999. Вип. 2. – Х., 1999. – 41 с.

С. 18: Відомості про виступ С. Б. Шоломової на науковій конференції, присвяченій 85-річчю Харківського єпархіального церковно-археологічного музею.

С. 29–31: про публікацію статей С. Б. Шоломової про митрополіта Антонія Храповицького.

245. **Те саме**. – 2000. Вип. 1.– 2000. – 32 с.

С. 6: Лекції "Рідкісні видання творів В. Соловйова" та "Прижиттєві видання творів І. О. Ільїна" із циклу заходів "Філософсько-релігійне відродження: діячі, книги", присвячених пам'яті о. Меня. Прочитала С. Б. Шоломова у Харківському державному художньому музеї.

246. **Те саме**. – 2000. Вип. 2 . – 2000. – 54 с.

С. 45: Про наслідки конкурсу на кращу наукову роботу: (витяг з наказу директора ХДНБ ім. В. Г. Короленка Л. П. Незнамової від 16 трав. 2000 р.): Подяка та Почесна грамота за перше місце: І. Я. Лосієвському та С. Б. Шоломовій за роботи "Бібліотечні фонди Харкова в роки другої світової війни", "ХДНБ під час німецько-фашистської окупації Харкова (1941–43 рр.)".

247. **Те саме**. – 2000. Вип. 3 / уклад. : О. П. Куніч, Г. Д. Ковальчук. – Х., 2000. – 36 с.

С. 12: Про виступ С. Б. Шоломової про життєвий і творчий шлях видатних мислителів кінця XIX–XX ст. на презентації виставки "Естафета духу" у ВРВР.

248. **Те саме**. – 2002. Вип. 4 . – 2003. – 56 с.

С. 6–7: Повідомлення С. Б. Шоломової "З перших надходжень до фондів Харківської громадської бібліотеки" на "Короленківських читаннях" в жовтні 2002 р.

249. **Те саме**. – 2003. Вип. 4 . – 2003. – 37 с.

С. 10: повідомлення С. Б. Шоломової про фонд рідкісних видань і рукописів ХДНБ на краєзнавчих читаннях, присвячених 100-річчю ВРВР.

С. 21: участь С. Б. Шоломової в науково-практичній конференції "Вітчизняні колекції пам'яток писемності та друку: проблеми формування, збереження, розкриття", присвяченої 100-річчю ВРВР ХДНБ.

250. **Те саме**. – 2003. Вип. 4 . – 2004. – 61 с.

С. 39: Відомості про статтю С. Б. Шоломової "О литературном двойнике Короленко".

С. 42: Відомості про книгу "Сто краєзнавчих читаннях" (вип. 3), де містятся коротки біографічні довідки про краєзнавців, в т.ч. і С. Б. Шоломову.

251. **Те саме**. – 2004. Вип. 4 . – 2005. – 48 с.

С. 5: Відомості про участь С. Б. Шоломової в "Короленківських читаннях" в жовтні 2004 р.

С. 24: про статтю А. М. Перепечі та С. Б. Шоломової "Л. Б. Хавкіна і Харківська громадська бібліотека", яка надрукована у збірці матеріалів "Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна".

252. **Читательские** пометы А. А. Блока в павленковском издании сочинений А. И. Герцена : [пятые Павленков. чтения в Гос. публ. б-ке им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, 1987] // Книга : исслед. и материалы. – М., 1989. – Сб. 58. – С. 245 : об участии С. Б. Шоломовой в чтениях.

253. **Ярошик, В. А.** "Его почитали святым уже при жизни" : [презентация кн. С. Шоломовой] // Харьк. епарх. ведомости. – 2002. – № 4.

254. **Ярошик, В. О.** Про книги Софії Шоломової з серії "Сыны света" // Віра і Розум. – 2004. – № 5. – С. 439.

255. **Ярошик, В. А.** Служенья узкие врата : (отзыв на кн. С. Б. Шоломовой "Служенья узкие врата") // Харьк. епарх. ведомости. – 2007. – № 12. – С. 13.

2.3 С. Б. ШОЛОМОВА – КРАЄЗНАВЕЦЬ

256. [**Виступ** С. Б. Шоломової "З історії анонімних видань : "Путевые записки" В. Пассека 1838 р. на краєзнавчих читаннях в ХДНБ] // Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка: інформ. бюл.: 2006. – Х., 2006. – Вип. 1. – С. 19–20.

257. [**Виступ** С. Б. Шоломової на краєзнавчих читаннях з темою "Харківські сторінки життя Івана Аксакова : за матеріалами листування"] // Там само. – 2009. – Х., 2009. – Вип. 1. – С. 15.

258. [**Презентація** книги С. Б. Шоломової "Служенья узкие врата …" в клубі "Краєзнавець" при відділі "Українiка" ХДНБ] // Там само. – 2007.– Х., 2008. – Вип. 4. – С. 14.

258а. **Саратов, И.** Встречи краеведов : [о выступлении С. Шоломовой на краевед. чтениях, посвящ. лит. связям А. Блока с Харьковом в ХГНБ] // Крас. знамя. – 1980. – 3 февр.

259. **Сто** краеведческих чтений : (хроника и содержание) / Харьк. гос. науч. б-ка им. В. Г. Короленко ; сост. : Т. Г. Шерстюк, В. А. Ярошик. – Х., 1988. – 39 с. – С. 5, 11, 14, 16, 20, 31: про участь С. Б. Шоломової в краєзнавчих читаннях.

260. **Сто** краєзнавчих читань : (хроніка та зміст) / Харк. держ. наук. б-ка ; склад. : Т. Г. Шерстюк, В. О. Ярошик : Вип. 2. – Х., 1997. – 63 с.

С. 19, 31: участь С. Б. Шоломової в краєзнавчих читаннях.

261. **Те саме**. – Вип. 3. – Х., 2003. – 92 с.

С. 12, 16, 20, 24, 30, 34: про участь С. Б. Шоломової в краєзнавчих читаннях.

2.4 БІБЛІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

262. **Ісаак Якович Каганов** (1888–1981) : бібліогр. покажч. / Харк. держ. акад. культури ; уклад. Н. Ф. Колосова, Т. П. Самійленко ; за ред. І. Я. Лосієвського. – Х., 1998. – 28 с.

Містяться відомості про публікації С. Б. Шоломової.

263. **Історія** Харківського університету за двісті років : у 3 ч. : сист. бібліогр. покажч. / уклад. : М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова, С. Б. Глибицька та ін. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 752 с.

Покажчик містить відомості про публікації С. Б. Шоломової.

264. **Історія** Харківської єпархії : (до 200-річчя заснування) : бібліогр. покажч. / уклад. : Н. І. Полянська, В. О. Ярошик. – Х. : Бізнес Інформ, 1999. – 332 с.

Покажчик містить відомості про публікації С. Б. Шоломової.

265. **Ковальчук, В. М.** Бібліотечна діяльність видатного діяча культурно-просвітницького кооперативного руху Миколи Петровича Балліна (1829–1904) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 2. – С. 57–59.

Згадуються публікації С. Б. Шоломової про М. П. Балліна.

266. **Ковальчук, В.** Популяризація наукових знань як складова просвітницької діяльності М. П. Балліна (1829–1904) // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 564–570.

Автор статті згадує публікацію А. М. Перепечі та С. Б. Шоломової про М. П. Балліна.

267. **Культурна** спадщина Слобожанщини : довідник : зб., публ., авт. [серп. 2003 – верес. 2004]. – [Х. : Курсор], 2004. – [20] с.

Відомості про публікації С. Б. Шоломової у збірках "Культурна спадщина Слобожанщини".

268. **Культурна** спадщина Слобожанщини : довідник : зб., публ., авт. 1999–2005. – [Х.] : Курсор, 2005. – 65 с.

Відомості про публікації С. Б. Шоломової в збірках "Культурна спадщина Слобожанщини".

269. **Миценко, С. М.** Огляд основних публікацій працівників ХДНБ 1998–2002 р. // Збірник наукових праць. – Х., 2004. – Вип. 4. – С. 65–98. – Публ. : С. 86–98.

Бібліографічні описи публікацій С. Б. Шоломової.

270. **Науково-дослідна** робота Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : (аналіт. огляд за 1996–2000 роки). – Х. : ХДНБ, 2002. – 71 с.

С. 44, 60–63: перелік публікацій С. Б. Шоломової.

271. **Олександр Юрійович Лейбфрейд** : (до 90-річчя з дня народж.) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. В. О. Ярошик. – Х., 2000. – 67 с. – (Сер. "Краєзнавці Слобожанщини").

Відомості про публікації С. Б. Шоломової.

272. **Список** публікацій за матеріалами колекції книг з автографами ХДНБ ім. В. Г. Короленка // Автографи діячів науки і культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка : тексти, факс., біобібліогр. матеріали. – Х., 2008. – С. 172–177.

С. 176–178: публікації С. Шоломової.

273. **Харків** XX століття : бібліогр. покажч. : у 2 вип. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : В. О. Ярошик та ін. – Х. : Схід.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2003. – 800 с.

Покажчик містить відомості про публікації С. Б. Шоломової.

274. **Харківська** державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка : 1886–1986 : бібліогр. покажч. : дод. вип. 1 /уклад. : Т. В. Кульшицька, А. О. Черевко. – Х., 2001. – 88 с.

Міститься інформація про публікації С. Б. Шоломової.

275. **Харківська** державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка 1986–1996 рр. : покажч. видань б-ки та л-ра про її діяльність : (до 110-ої річниці від дня заснування) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; склад. : Н. І. Полянська, В. О. Ярошик. – Х., 1996. – 100 с.

Містятся відомості про публікації С. Б. Шоломової.

276. **Харківська** державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка : бібліогр. покажч. видань б-ки та л-ра про її діяльність за 1996–2006 рр. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. : Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик, О. П. Куніч. – Х., 2006. – 164 с.

Містятся відомості про публікації С. Б. Шоломової.

277. **Харьковская** государственная научная библиотека им. В. Г. Короленко : 1886–1986 гг. : указ. изд. б-ки и лит. о ее деятельности / сост. Б. Я. Черныш, Л. Ф. Бондаренко. – Х. : Облполиграфиздат, 1986. – 95 с.

Покажчик містить відомості про публікації С. Б. Шоломової.

2.5 ФОТОГРАФІЇ С. Б. ШОЛОМОВОЇ

278. [**Выступление** С. Б. Шоломовой на встрече памяти 10-й годовщины гибели о. А. Меня (09.09.2000 г.) : фото] // Лекторий им. О. А. Меня "Культура и религия" : альм. лекций и выступлений (1998–2000) / Харьк. худож. музей. – Х., 2002. – Вып. 1. – С. 89.

279. [**С. Б. Шоломова** : фото] // Книж. обозрение. – 1975. – 31 окт.

280. **Те саме** // Мир библиогр. – 2005. – № 3. – С. 50.

281. **Те саме** // Там само. – 2008. – № 2. – С. 59.

282. **Те саме** // "Служенья узкие врата" / С. Б. Шоломова. – Х., 2007. – на оборот. обл.

283. **Дроздова, О.** Експонується рідкісна книга [із фондів ХДНБ] // Слобід. край. – 1991. – 7 груд.: фот.

Див. також №№ 30, 32, 33, 109, 122, 123, 228.

ПРАЦІ, ВИДАНІ ЗА КОШТИ С. Б. ШОЛОМОВОЇ

Бондаренко, О. Т. " И живет моя частица…": из неизд. творч. наследия 219

Бондаренко, О. Т. "И живет моя частица…": (из поэтич. наследия). – 2-е изд. 217

Вокруг В. Г. Короленко: на перекрестках страш. лет 117

Голос времени: библиогр. заметки о В. Г. Короленко: в 2-х вып. 118, 119

"Дорогой испытаний": ист.-церков. этюды о Герасиме Павском 204

Достойны памяти: ист.-краевед. миниатюры о Достоевском 127

Забытые страницы: (о родных В. Г. Короленко) 121

Заветное слово об А. Блоке: т. 3 134

Зовы вечного: ист.-церков. новеллы об архиепископе Иннокентии Херсонском 205

ПРАЦІ, ЩО ГОТУЮТЬСЯ ДО ДРУКУ

"Блаженны мертвые, умирающие о Господе…": (о священническом роде епископа Арсения Жадановского).

Благочестивый паломник: (Из духовного наследия А. Н. Муравьева).

В кругу имен, в кругу времен: Об Иоанне (Максимовиче), Иоанне (Шаховском), Иоанне (Тобольском).

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Додаток № 1

ВИБРАНІ СТАТТІ С. Б. ШОЛОМОВОЇ, ПРИСВЯЧЕНІ ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА

БІБЛІОТЕЦІ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА – 100 РОКІВ

Понад шість мільйонів томів – такий сьогодні книжковий фонд Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка. Більше ніж тридцять тисяч читачів приходять сюди щороку. Та, мабуть, мало хто знає історію створення бібліотеки.

На фасаді бібліотеки можна побачити цифру “1886”. Правда, це не традиційна дата спорудження будівлі (її було зведено 1901 року), а рік відкриття нині одного з найбільших культурно-освітніх закладів України.

Цікава історія народження бібліотеки. 1883 року з ініціативи земського діяча, ентузіаста розвитку народної освіти О. Гурського невелика група однодумців зібралася, щоб обговорити план заходів із організації громадської бібліотеки. Згодом один із учасників тих подій напише: “Чиновник Гурський, який поділяв погляди народовольців, разом із Христею Алчевською, відомою діячкою народної освіти, організували групу осіб, яка повинна була зайнятися відкриттям громадської бібліотеки у Харкові”.

А ось що писав про ці перші засідання народоволець О. Макаревський: “Двічі ми збиралися на квартирі Хр. Алчевської на Римарській вулиці. На зборах, крім названих осіб, було ще два-три чоловіка із громадських кіл Харкова”. Хто саме? Про це, очевидно, із конспіративних міркувань, мемуарист не згадує. На перших засіданнях більшість складали студенти. Тож уже на інших зборах, згадує О. Макаревський, ми вирішили, що студенти не можуть бути у цій справі головними, ми повинні уповноважити від свого імені двох найбільш популярних професорів.

Одним із перших у короткому списку вчених був професор університету Микола Миколайович Бекетов, чий син згодом збудує приміщення бібліотеки. М. М. Бекетов був активним організатором у Харкові недільних народних шкіл, ініціатором багатьох корисних справ

Товариства поширення письменності в народі. Вчений став і першим головою цього товариства. Як засвідчують сучасники, М. М. Бекетов, “наче магніт, приваблював до себе молодь, випромінював великий запас енергії”. І не дивно, що саме Бекетов очолив роботу групи засновників майбутньої бібліотеки.

Отак ініціатива народовольця Гурського, просвітительниці Алчевської, підхоплена передовими студентами, знайшла підтримку і серед прогресивної професури. Справу почали з розробки статуту публічної бібліотеки. Такі спеціально розроблені статути для провінційних бібліотек діяли у Воронежі, Нижньому Новгороді, Чернігові. Харків’яни внесли певні зміни до статуту і відправили його на затвердження у Петербург. 16 червня 1884 року статут майбутньої громадської бібліотеки було підписано. На честь цієї події організатори бібліотеки навіть випустили спеціальну печатку. На ній, крім дати затвердження статуту, була зображена і розкрита книга – символ знань, потрібних народові. Цією печаткою позначалися перші книжкові надходження майбутньої бібліотеки.

Тепер, маючи затверджений статут, організатори розпочали активно пропагувати свою ідею. На сторінках “Харьковских губернских ведомостей” часто з’являються статті про необхідність створення громадської бібліотеки. Першими авторами цих публікацій були О. Гурський, професор університету О. Кирпичников, відомий славіст, професор М. Сумцов. О.Кирпичников, перш ніж посісти кафедру загальної літератури в харківському університеті, кілька років стажувався у Західній Європі. У професора Кирпичникова була чудова особиста бібліотека, якою користувалися і його студенти. У своїй статті професор популяризував досвід роботи бібліотек Берліна, Гейдельберга, Відня. Стаття Кирпичникова мала великий резонанс серед громадськості.

Зберігся цікавий архівний документ, написаний М. Балліним, одним із фундаторів бібліотеки. Особливістю бібліотеки її засновники вважали те, що тут буде безплатне читання, доступне всім, незалежно від стану в суспільстві. Саме щодо безплатного користування читальним залом відбулися численні дискусії. Зрештою перемогли найбільш прогресивні ентузіасти, і в статуті спеціальним пунктом було закріплене

право на безплатне користування послугами читального залу, причому цей пункт статуту "за жодних обставин не може бути змінений зборами членів бібліотеки".

На організаційних зборах фундаторів бібліотеки головою одноголосно обрали М. Бекетова. У листі-проханні до властей Бекетов повідомляв, що "завдяки співчуттю багатьох осіб місцевого товариства харківська суспільна бібліотека чи принаймні кабінет для безплатного читання може бути незабаром відкритий". Далі в листі йшла мова про необхідність якогось приміщення.

18 вересня 1885 року на сторінках "Губернских ведомостей" повідомлялося, що відбулися організаційні збори всіх членів майбутньої бібліотеки. Тоді ж обрали спеціальну ревізійну комісію, яка вирішувала питання видачі книжок читачам. А попереду були ще турботи з приміщенням. 28 вересня 1885 року було обрано перший склад правління бібліотеки, якому доручили "прийняти від фундаторів зібрані пожертвування, подбати про їх розширення і зайнятися попередньою підготовкою питань, що мали бути вирішені наступними зборами".

Передбачалося відкрити бібліотеку не пізніше, ніж 15 серпня 1886 року. Організатори вважали, що водночас треба буде відкрити і читальний зал, і абонемент. Чимало членів правління обстоювали думку, щоб окремо було відкрито і "народний відділ", для якого Христя Алчевська зробила окремі пожертвування. Однак не всі ці плани мали збутися. Бібліотека відкрила свої двері лишень 26 вересня 1886 року, а відділ народних книг, його згодом назвуть "дешева бібліотека", з'явився при громадській бібліотеці тільки три роки потому.

Цікаво, що ще до відкриття бібліотеки повідомлення про неї вже було видруковане у довідковому виданні "Харьковский календарь на 1886 год". Це свідчить, що засновники були впевнені у своїй справі, та був тут і тактичний хід : підвищити інтерес громадськості до нового освітнього закладу. Інформація в календарі завершувалася словами : "Можна сподіватися, що такий заклад, як громадська бібліотека, що служить об'єктивно кращим показником культури міста, приживеться і в Харкові, і тут знайдуться люди, які підтримають цей заклад своїми матеріальними коштами, книгами, грішми, працею".

Перша "квартира" бібліотеки складалася із трьох кімнат – невеликих і вологих, вхід сюди був через темне подвір'я. Але сам факт відкриття бібліотеки надихав ентузіастів, які вірили, що почату справу слід розвивати, незважаючи на труднощі.

Бібліотека з'явилась завдяки енергії прогресивних діячів. Хоча тут не було багатих меценатів, було багато людей, які самовіддано працювали для справи. Одні дарували книги – до відкриття бібліотеки у її фондах було півтори тисячі томів, через рік – майже десять тисяч, інші віддавали свої заощадження, ще одні – не жаліли ні часу, ні зусиль для вирішення численних питань.

Біограф та історіограф Харкова, багаторічний голова правління громадської бібліотеки Д. І. Багалій відзначав : "… бідна на матеріальні кошти бібліотека завжди була багата людьми, які приносили сюди свою працю, час, знання, досвід, поради, які вели цю велику справу, збирали для неї потрібні кошти". Високі демократичні принципи засновників бібліотеки плідно розвивалися і в наступні роки її становлення.

Прапор, 1986, № 10.

ХАРКІВСЬКА ГРОМАДСЬКА
[ХГБ і родина Габель]

В історії Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, цього великого просвітницького, культурного закладу, є чимало цікавих і маловідомих сторінок, надто в дореволюційний період її розвитку. Кожна така сторінка пов'язана з долями цілком конкретних людей, часом незаслужено забутих.

Їхнє подвижництво, безкорисливість, непохитна віра в ідеї освічення народу, їхня безмежна відданість розпочатій справі і визначили довге, славне життя бібліотеки, що в цьому році відзначає своє століття.

З-поміж її засновників та організаторів було немало людей, пов'язаних з революційно-визвольним рухом 70–80-х років минулого століття. З різних причин вони опинилися в Харкові, найчастіше через вимушене оселення після заслання. Їхня громадська діяльність органічно

поєднувалась із завданнями освіти,з пропагандою знань серед широких мас населення.

Одним з таких подвижників, який пропрацював у стінах Харківської громадської бібліотеки понад двадцять років, був Орест Мартинович Габель, людина яскравої і незвичайної долі.

16 березня 1915 року харківська газета „Утро” повідомляла : „Учора помер Орест Мартинович Габель...” Далі йшли рядки некролога. Він був уродженцем Волинської губернії. Початкову освіту здобув в одній з кам’янець-подільських гімназій, скінчивши яку, вступив до Військово-медичної академії в Петербурзі. Але закінчити її йому, як ухильно повідомлялося в некролозі, „через незалежні обставини”, не пощастило, зате „пощастило”... потрапити у Східний Сибір, куди, як відомо, в адміністративному порядку висилали звичайно тих, хто був засуджений у царській Росії як політичний злочинець.

Один з друзів Ореста Мартиновича згодом згадував: „Він потрапляє в Петербург, в бурхливе життя студентської молоді, запальний за темпераментом, глибоко активний і енергійний, Орест швидко переймається інтересами навколишнього середовища... народницького руху, що дедалі більше ширився”. Так, він був сповнений енергії і планів. Але життя круто змінилося: арешт, два роки одиночного ув’язнення в Петропавловській фортеці, далі сім років заслання... Про вищу освіту, ясна річ, не могло бути й мови.

Некролог у газеті „Утро” закінчувався такими рядками: „Харківці пам’ятають його величну постать, коли він, спираючись на свої милиці, закликав до енергійної праці, давав усім приклад і запалював своїм ентузіазмом...”. Його улюбленим дитям була громадська бібліотека, у якій він „був одним з найвідданіших працівників”.

Але цій діяльності передувала інша – революційна, яка, виявляється була така значна, що про неї писалося в найрізноманітніших історичних джерелах, і найперш в широковідомому довіднику „Діячі революційного руху”, що був виданий уже в радянський час Всесоюзним товариством політкаторжан і засланих поселенців. Том, у якому йдеться про Ореста Мартиновича, вийшов 1929 року. З нього довідуємося, що О. М. Габель двічі притягався до дізнання. У серпні 1876 року його

заарештували, звинувативши в організації підготовки втечі відомих революціонерів-народників – Войнаральського і Ковалика. В історії революційного руху цей процес був одним з найбільших політичних процесів. Він дістав назву „справа 193-х", по якій проходили Желябов, Перовська, Микола Морозов. А загальна кількість арештованих досягла чотирьох тисяч. Серед підсудних був не лише Орест Мартинович Габель, а і його дружина Августа Станіславівна. Її родичі жили в Харкові, і не випадково, вже перебуваючи під негласним наглядом поліції, вона приїздила до родичів у 1874 році. Тут вона зазнайомилася з революціонером Войнаральським, організувала пропаганду ідей у народі, особливо серед студентства. Ще до заміжжя, захоплюючись ідеями народництва, вона здійснила так зване „ходіння в народ". Було це „поблизу міста Чугуєва". У цьому їй частково допомагав великий уродженець Чугуєва – молодий Ілля Рєпін. В домі Ореста Мартиновича довго зберігався малюнок Августи Станіславівни, виконаний Рєпіним.

Орест Мартинович був репетитором її молодшого брата. Познайомились вони випадково, але швидко потоваришували завдяки спільним політичним переконанням та прогресивним поглядам. В 1875 році молоді обвінчалися на околиці Петербурга, оскільки Орест Мартинович уже перебував на нелегальному становищі. Йому було доручено організувати спеціальну групу, що займалася звільненням політв'язнів. Друзі запам'ятали його як найвідчайдушнішого, найсміливішого виконавця всіх завдань.

На початку 1876 року подружжя потрапляє в Петропавловську фортецю, де в грудні у них народжується перша дитина. Дізнавшись про долю дружини, Орест Мартинович страждає в одиночній камері ще більше. Лише влітку 1978 року їм поталанило зустрітися. Тоді ж, одержавши спеціальний дозвіл міністра внутрішніх справ, Августа Станіславівна з донькою добровільно пішла за чоловіком у заслання, повторивши долю декабристок. Відбувши строк, родина Габелів у серпні 1887 року приїхала в Харків.

Обоє не зрадили своїх переконань, та до підпільної роботи, обтяжені дітьми (на той час їх було четверо), не повернулися. Тепер ділові й організаторські здібності Ореста Мартиновича були спрямовані

на просвітницьку діяльність. Він вступає в товариство поширення грамотності серед народу, а невдовзі обирається в члени правління Харківської громадської бібліотеки. У багатьох прогресивних починаннях у місті подружжя Габелів брало неодмінну участь, та найбільше вони докладали зусиль до справи поліпшення роботи бібліотеки.

Один із сучасників і колег Ореста Мартиновича писав: „Він мав специфічний талант громадського діяча: метке, логічне, строге, але водночас завжди конкретизуюче мислення, здатність переконливого слова, невтомна енергія, вміння багато, систематично працювати і залучати до своєї роботи інших, і, нарешті, якесь особливо сумлінне ставлення до всякої своєї справи". За п'ять днів до кончини тяжко хворий Габель поривався їхати на засідання правління бібліотеки лише через те, що обговорення пекучих питань її життя було для нього найважливішим. Усі сили, знання, а інколи, незважаючи на свій скромний бюджет, матеріальні засоби і книжки, він віддавав Харківській громадській, цікавлячись найменшими її потребами, не цурався будь-якої праці, виконував всякі обов'язки. Особливо багато він попрацював, збираючи кошти на спорудження будинку бібліотеки. З цією метою він постійно звертався до місцевої прогресивної інтелігенції, зокрема запропонував організувати музичні вечори і спектаклі, прибуток від яких потім надходив у фонд бібліотеки. Стислі рядки звіту бібліотеки за 1892 рік свідчать, що на одному із засідань правління вважало за свій обов'язок висловити „О. М. Габелю подяку за те, що йому протягом нетривалого часу вдалося зібрати пожертвувань в сумі сімсот карбованців". Як на ті часи, кошти значні.

Разом з дружиною Орест Мартинович часто чергував на громадських засадах в абонементному відділенні, допомагаючи читачам вибирати книжки. Як член правління, постійно листувався з книжковими видавництвами і книжковими магазинами Росії. Його одержимість і розмах були запорукою успіху. Габеля обрали в спеціальну комісію, що відповідала за організацію зведення нового будинку бібліотеки, і його часто можна було бачити біля підмурівку майбутньої споруди.

Та не лише Орест Мартинович, кожен член цієї дружної сім'ї тісно повязаний з історією цього культурного закладу. Так, наприклад, Августа Станіславівна захоплено працювала в комісії по організації філіалів Харківської громадської бібліотеки на околицях міста (так званих „робітничих філіалів"). У цій роботі їй допомагали старші дочки. Як свідчать документи, одна з них, Олена, належала до складу комітету першого філіалу, відкритого у робітничому районі Петинки. Вже з двадцяти років вона перебувала під негласним наглядом поліції, продовжуючи справу батьків. Про її революційну діяльність розповідають матеріали архівного фонду харківського поліцмейстера і губернатора, що збереглися в обласному архіві міста.

Під наглядом перебувала й друга дочка – Людмила. В 1901 році вона притягалася „до дізнання щодо обвинувачення в державному злочині", а невдовзі за зв'язок з петербурзькими революціонерами була заарештована. Людмила Габель брала участь у революційній пропаганді серед читачів, робітників бібліотеки.

Як член організаційної комісії по відкриттю робітничих філіалів, Августа Станіславівна Габель зверталася до Антона Павловича Чехова з проханням надіслати книжки для бібліотеки. Її лист на бланку "Харківська громадська бібліотека" зберігається в архіві письменника, а за каталогом книжок першого робітничого філіалу значиться чимало прижиттєвих видань Чехова. Можна припустити, що деякі з них надійшли від самого письменника.

Збереглася докладна біографічна довідка про сім'ю Габелів, написана їхньою молодшою дочкою Маргаритою на прохання відомої письменниці, автора багатьох творів про революціонерів минулого – Євгенії Таратути. Маргарита Орестівна також має багаторічний зв'язок з життям бібліотеки. Ще в 30-і роки вона формувала фонд стародруків та рідкісних видань, була першим завідувачем відділу рідкисних видань і рукописів. В її особі мовби втілювався живий зв'язок поколінь, відданих справі розвитку бібліотеки.

Події першої російської революції торкнулися буквально всіх членів цієї дружної родини. Донесення, рапорти і накази у фонді губернатора міста і поліцмейстера – яскраві докази того. Дочки Людмила,

Марія та Олена брали щонайактивнішу участь в студентському революційному русі в місті, а Валерія, яка була професійним бібліотечним працівником, допомагала їм поширювати нелегальну літературу серед читачів філіалів бібліотеки.

В 1906 році було заарештовано Марію Орестівну. Її звинуватили в пропаганді ідей марксизму серед робітників Харкова. Губернатор міста визнав її подальше перебування в межах губернії "шкідливим". У зв'язку зі смертю матері в 1907 році Марії дозволили на сім днів приїхати до міста, а далі знову розлука з близькими, знову поневіряння у злигодні.

В 1906 році у кімнаті Олени при обшуку знайшли нелегальну марксистську літературу. Революційно-народницькі переконання батьків змінилися марксистськими поглядами молодших членів сім'ї.

У неопублікованих чернетках спогадів Валерії Орестівни Габель читаємо рядки: "Багато розповідей про революційну діяльність батьків наслухалися ми ... Батько і мати в наших очах були г е р о я м и. Ми до них ставилися побожно ...".

А ось що писала, спираючись на родинні спогади, Маргарита Орестівна: "В 1905 році громадська бібліотека стала центром для революційної, переважно студентської молоді, яка збиралася в курильні, де відбувалися летючі мітинги, чулися запальні промови. На це не могли не звернути уваги жандарми, і в бібліотеці провадилися обшуки, шукали нелегальну літературу та прокламації ...".

Ні, не сторонніми спостерігачами в цих подіях були члени родини Ореста Мартиновича ... Важкі випробування випали на його долю – арешти старших дочок, смерть вірного друга, сподвижниці у боротьбі, дружини, численні недуги. Наприкінці 1907 року Орест Мартинович зламав ногу і наледве міг ходити. Але й на милицях він не знав передиху і намагався бути якнайбільше суспільно корисним.

Життя добігало кінця. Воно до останніх днів було виповнене горінням, все виддане людям ... Ось чому в дні столітнього ювілею Харківської державної бібліотеки слід згадати і це скромне ім'я.

Вітчизна, 1986, № 9.

Додаток № 2

СПОГАДИ ПРО С. Б. ШОЛОМОВУ

В. А. Шоломов

ВЕХИ СУДЬБЫ И ТВОРЧЕСТВА

Софья Богдановна Шоломова (в девичестве Самойлович) родилась 15 июня 1940 года в Харькове в семье служащих. Мать Ройтман Ася Александровна (1916–2005) работала всю жизнь медсестрой, старшей медсестрой; отец – Самойлович Богдан Алексеевич по образованию инженер-химик.

С 1947 года училась в 17 школе, которую окончила в 1957 году.

После окончания школы 2 года работала сборщицей реле на харьковском релейном заводе. В это время мы уже встречались.

Этот снимок сделан ее отцом через год после окончания школы.

В 1959 году поступила на химфак харьковского университета.

После окончания 1-го курса вместо колхоза ее направили в библиографический отдел ЦНБ в помощь библиографу. Так судьба свела ее с замечательным библиографом Эсфирью Семеновной Беркович, которая в жизни совсем еще юной девочки сыграла значительную, во многом даже определяющую роль. Она привила студентке-первокурснице интерес к библиографическому поиску, научила работе со справочниками, энциклопедиями и другими источниками. И, как с гордостью говорила Эсфирь Семеновна, радуясь ее первым творческим успехам: «Ученица переросла своего учителя».

Май 1965

После окончания университета в 1965 году была принята на работу в мединститут в качестве ассистента кафедры общей химии.

Студенты любили Софью Богдановну, тянулись к ней. Со многими у нее сложились дружеские отношения. Спустя много лет одна из ее бывших студенток в разговоре с ней сказала приблизительно следующее: «Я сравнительно недавно поняла, что Вы учили нас не только химии. Вы учили нас самостоятельно мыслить, учили любознательности и постоянной работе над собой».

Май 1976

Любовь к Книге проснулась в С.Б. еще в школьные годы. В комнате 16 м^2, где она жила с мамой, стояла маленькая этажерка с ее любимыми книгами, среди которых – Бальзак, Ромен Роллан, и главная ее любовь – это Паустовский – три тома из 6-ти томного собрания его сочинений. Любовь к Паустовскому сохранилась на всю жизнь. В 1988 году в Москве на конференции, посвященной памяти Паустовского, она выступила с докладом на тему «Блок и Паустовский», а в 1992 году была приглашена на 100-летие со дня его рождения в г. Тарусу.

Летом 1958 года мне удалось купить в Москве в букинистическом магазине недостающие тома Паустовского. Ее радости не было предела.

Это были годы, когда книги приходилось доставать, а не покупать.

Помню, летом 1960 года я был на практике в Уфе и привез оттуда целый чемодан с книгами, которые в Харькове невозможно было достать.

Многие годы С.Б. ездила в книжный магазин в Рыжове, и каждый раз привозила оттуда неподъемную сумку с книгами. Мы с мамой с интересом разглядывали очередные ее приобретения. Меня всегда поражало, когда же она успевала прочитать все то, что приобреталось с большой любовью.

Особо хочу отметить, что домашняя библиотека формировалась С.Б. продуманно. В ней практически нет случайных книг. Тематика отвечала разрастающимся с годами интересам – это классика, книги по искусству, поэзия, серия ЖЗЛ, зарубежная литература. Отдельно формировалась библиотечка для сына, который в те годы был увлечен книгами Даррелла и другими книгами о природе, о животном мире.

Писать С.Б. начала году в 1972–1973. Первая статья, которую она написала, была о Ларисе Рейснер.

С этой своей первой работой (переработанной) С.Б. выступила в начале 70-х годов на одном из заседаний харьковского клуба книголюбов, председателем которого был известный харьковский книголюб Исаак Яковлевич Каганов.

В 1975 году в Книжном обозрении появилась статья Л. Белой о Софье Богдановне, посвященная ее следующему после Л. Рейснер увлечению – А. Блоку.

С работой «Александр Блок и Лариса Рейснер» С.Б. выступила на 1-й Всесоюзной конференции, посвященной Блоку, в 1974 году в Тартусском университете. С того времени тема "Блок и его окружение" на долгие годы стала определяющей в ее творчестве. По мнению известных блоковедов того времени, С.Б. удалось сказать свое слово в блоковедении, несмотря на то, что о Блоке, казалось бы, сказано и написано было абсолютно исчерпывающе.

В 1980 году перешла на работу в библиотеку им. В. Г. Короленко. С тех пор и до самого последнего вздоха библиотека стала, без преувеличения, ее родным домом.

Круг интересов С.Б. был необычайно широк. Сколько забытых и полузабытых имен она извлекла из небытия! На этих страницах их трудно даже перечислить. Каждый, кто проявит интерес к ее творчеству, может познакомиться с ее книгами.

О чем бы не писала Софья Богдановна – о коллекции редких изданий, о первых поступлениях книг в ХОБ, об анонимных изданиях – своим моральным долгом она считала хотя бы кратко упомянуть о людях,

достойных памяти потомков. В этом, на мой взгляд, и состоит отличительная особенность ее книг.

Начиная с 1990 года, со дня убийства священника отца Александра Мѐня, начался новый этап в жизни С.Б. Жестокое убийство настолько потрясло ее, что в результате в ней пробудился интерес к вопросам религии, веры, до той поры дремавший где-то в глубинах ее души.
Со свойственной ей энергией и увлеченностью, по собственной инициативе, она взялась за организацию городского вечера памяти о. Александра, приуроченного к 1-ой годовщине со дня его убийства.

После многих мытарств, когда проведение вечера оказалось под угрозой срыва, после вмешательства Владыки Никодима, был предоставлен зал в Доме Архитектора. После этого вечера у С.Б. появилось много помощников и единомышленников. Среди них большую помощь в организации следующих вечеров памяти оказала Ирина Вадимовна Слета, председатель харьковского объединения творческой интеллигенции «Круг». С тех пор состоялось еще несколько вечеров памяти о. Александра – в помещении Кукольного театра, в зале Института культуры, в библиотеке им. Станиславского, и непременно, два раза в год – на день смерти 9 сентября и день рождения 22 января – проводятся вечера памяти в Художественном музее. Все эти годы С.Б. участвовала в этих вечерах и обязательно выступала со своими новыми работами, многие их которых, по ее глубокому убеждению, были бы интересны отцу Александру. И даже будучи уже тяжело больной, к 22 января этого года она подготовила последнюю свою работу, которую от ее имени зачитал Александр Константинович Польшин – наш многолетний друг, помощник и единомышленник.

В своей жизни С.Б. встречалась со многими интересными людьми, о которых она все собиралась написать в предполагаемых воспоминаниях.

Уже будучи тяжело больной, слабеющим голосом она диктовала мне свои клочковатые воспоминания о тех людях, с кем судьба свела ее во время работы над Блоком и Рейснер, и которых она упоминает в своей, можно сказать, последней работе – 5-ти томнике собрания своих давних работ (опубликованных и оставшихся неопубликованными), посвященных Александру Блоку и его окружению. Эти воспоминания мы включили в соответствующие главы.

Жизнь Софьи Богдановны оборвалась на творческом подъеме. Осталось немало незавершенных работ. Это книга о Марии Юдиной, новеллы о Ф. И. Тютчеве, большая работа о роде Ковалевских, о

чудотворных харьковских иконах, солидный труд о философах – Иване Ильине, Бердяеве, Соловьеве. Во всех этих работах использованы редкие документы не только из фондов библиотеки им. В.Г. Короленко, но и многие материалы из книжных хранилищ Москвы, Ленинграда, Киева. Итог насыщенной творческой жизни Софьи Богдановны – это более 200 публикаций в разных журналах, альманахах, газетах. Это и четыре книги, изданные типографским способом, и несколько десятков книг, изданных единичными тиражами за собственные средства. Посмертно в Москве готовится к печати ее книга о судьбе Натальи Дмитриевны Шаховской и ее мужа – священника Михаила Шика, расстрелянного в 1937 г.

Две ее книги в этом году планируется выпустить при финансовой поддержке харьковской Правозащитной группы, возглавляемой Евгением Ефимовичем Захаровым.

В каждую из своих книг, написанных в последние годы и посвященных трагическим судьбам замечательных людей, погибших в ГУЛАГе, она вложила свою душу, каждую судьбу она пропустила через свое сердце. Об этом ее подвиге в одном из писем написал ее духовник протоиерей Михаил Макеев, который служит настоятелем храма в селе Селище под Киевом.

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА

ГРАМОТА

Дана ШОЛОМОВОЙ

Софіи Богдановне

За усердные труды по прославлению новомучеников и исповедников ХХ века на землях святой Руси…

Спаси Вас Христос !

Будьте здоровы и всегда Богом Хранимы !

С глубоким уважением

ДУХОВНИК

Киевской митрополии

митрофорный протоиерей

МИХАИЛ МАКЕЕВ.

Рождество Христово

2007-2008

И в завершение хочу привести фрагмент из статьи Светланы Лукьяновой – московской поэтессы, которая вместе с Аллой Калмыковой приезжала в Харьков на спектакли детского театра «Тимур», возглавляемого подвижником в своем благородном деле Василием Евгеньевичем Сидиным. Перед отъездом в Москву Алла Калмыкова, о которой я много слышал от С.Б., и Светлана Лукьянова пришли к нам домой, чтобы повидаться с С.Б. Это было в начале февраля. 15 февраля на сайте храма Космы и Дамиана появились статьи Аллы Калмыковой и Светланы Лукьяновой о поездке в Харьков:

… «В дар библиотеке, Фонду им. Чичибабина и архиву «Памяти о. Александра Меня» мы привезли три вышедших сборника проповедей отца Георгия («Да укрепит вас Господь!»). И тут хочется сказать ещё об одном уникальном человеке в Харькове – Софье Богдановне Шоломовой. Сейчас она тяжело больна. Но именно к ней стекаются все культурные потоки. Она написала не одну книгу о мучениках коммунистического режима, печаталась в «Истине и Жизни», а совсем недавно появилась её замечательная работа о Гоголе в журнале «Дорога вместе». Это с неё начался интерес харьковчан к личности и судьбе отца Александра Меня. Это она пролагала нити встреч с его духовными чадами, многие из которых стали её друзьями. Она не могла быть на вечере в библиотеке, но нашла силы принять нас у себя дома. Я была потрясена: прикованная к постели, эта красивая женщина своими сияющими глазами, казалось, обнимала нас. Ей трудно говорить долго, и она сразу заговорила о деле, о том, что с помощью мужа Виктора Александровича хочет довести до конца обработку архива аудиозаписей отца Александра Меня. Ни слова о болезни! Во взгляде – живая радость. И невольно она перекликалась со словом отца Георгия. Помните: в последний свой пост перед Пасхой, уже совсем больной и знающий, как сочтены дни, он прислал прихожанам письмо о Пасхальной радости?! Он напоминал нам о том, что мы христиане, что мы не умираем, как не умер Христос, потому что и нас ждёт радость Воскресения вместе с Ним! Вот с этой радостью я простилась с Софьей Богдановной, с дорогой Сонечкой, навсегда запечатлённой в моём сердце».

Я считаю своим долгом перед памятью моей жены, моего друга, с которой мне интересно было жить, по мере моих сил и возможностей, довести до конца то, что она не успела завершить.

20 апреля 2010 года

А. К. Польшин

ИНТЕЛЛИГЕНТНАЯ ДУХОВНОСТЬ

Когда организовывался один из первых вечеров памяти о. Александра Меня в Харьковском художественном музее и Софья Богдановна должна была делать доклад о «круге чтения» отца Александра, в афише вечера требовалось указать перед фамилиями выступающих их род занятий. На мой вопрос «как Вас охарактеризовать», Софья Богдановна сказала кратко: «историк книги».

Мне казалось невозможным, чтобы человек, не знавший лично отца Александра, может испытывать такой энтузиазм в деле ознакомления общественности с трудами и жизнью отца Александра. Но сейчас я понимаю, что для Софьи Богдановны не было «разрыва» между текстом и человеком, его написавшим. На протяжении всего нашего знакомства, я все более убеждался в этом. Вчитываясь в строки того или иного автора, даже столь исторически отдаленного, как, например, Герасим Павский, она сквозь строки текста видела и слышала живого человека. Такая духовная чуткость была, я полагаю, основой её книговедческой интуиции. Она не раз говорила о том, как персонажи её изысканий «подсказывают» ей, в каком направлении вести дальнейший книговедческий поиск. И именно эта интуиция безошибочно привела её к вере, к убеждению, что все то, о чем говорил и о чем писал отец Александр – правда. Правда о Боге, правда о Воскресении Иисуса Христа, правда о вечной жизни, что все это правда. Наверное, эта её убежденность и искренность в принятии отца Александра как свидетеля правды о Боге и Евангелии, стали настоящей причиной нашего с Софьей Богдановной многолетнего сотрудничества, хотя и трудного, осложненного разностью характеров и несходством внутреннего религиозного опыта. И постепенно наше сотрудничество переросло в

искреннюю дружбу, когда все несходства превышаются радостью «общей дружбы» с отцом Александром.

О том, что у нас в Харькове есть человек, организующий вечера памяти о. А. Меня, я узнал от «духовной дочери» отца Александра, Зои Афанасьевны Маслениковой, которая была одним из его биографов, и опубликовала в 1994 году книгу о его жизни. Я знал некоторых харьковских «духовных детей» отца Александра, но никто из них не устраивал никаких вечеров его памяти. Имя Софьи Богдановны Шоломовой мне тогда ни о чем не говорило. По приезде в Харьков я позвонил по данному Зоей Афанасьевной телефону и через некоторое время мы с Софьей Богдановной встретились. Это был сентябрь 1993 года. Я тогда преподавал психологию в инженерно-педагогическом институте (бывшем УЗПИ), что на Университетской улице. После лекций я пошел в библиотеку Короленко. Это время было вообще-то трудным для меня периодом жизни, и не только душевно (после убийства отца Александра я был в подавленном состоянии), но и физически я чувствовал себя «разбитым». А эта дорога от Университетской до библиотеки Короленко, да еще через подземный переход, казалась мне столь долгой, тяжелой и мучительной, что мой критический ум не мог найти никакой рациональной причины для объяснения такой непомерной тяжести от пути менее километра длинной. С тем же ощущением тяжести я поднялся на четвертый этаж, где располагается отдел редких изданий и рукописей.

Содержание нашего первого разговора я не помню, но в целом речь шла об отце Александре и о планах нового вечера его памяти. К тому времени Софья Богдановна уже провела два вечера памяти отца Александра. В результате обсуждения я взялся за оформление фотокомпозиции о жизни и деятельности о. А. Меня. Вечер памяти состоялся 29 октября, и фотокомпозиция получила высокую оценку Софьи Богдановны. Мою скромную деятельность в проведении последующих вечеров Софья Богдановна отразила в своей двухтомной работе «Харьковская хроника трудов, событий и дел, посвященных памяти отца Александра Меня» (Выпуск 1. Харьков, 2009).

Проблемы веры и науки, интеллигенции и Церкви, были важны для Софьи Богдановны не только как темы её книговедческих разысканий, но и как насущные, жизненно важные для неё самой. Это проявлялось во всем, что она делала в последние годы – и в проведении вечеров памяти о. А. Меня, и в различных публикациях, и в создании своеобразного

«духовного архипелага ГУЛАГ» – восстановления из небытия судеб многих людей, чья духовная жизнь часто становилась причиной их конфликта с властью и обществом, а зачастую и причиной их смерти.

Новый, не средневековый тип духовности, о котором говорил еще в 19 веке один из её дорогих героев – Александр Матвеевич Бухарев (архимандрит Феодор) и который так ярко проявился в личности отца Александра Меня, был важен для Софьи Богдановны, и она по-своему искала пути проявления христианской духовности в новых, современных условиях жизни.

Мое собственное представление о христианской духовной жизни сложилось под впечатлением от общения с отцом Александром и его московскими и харьковскими «духовными детьми». Но, как я теперь вижу, оно все равно тяготело к некоей патриархальной старине, когда «умное» выражение лица мешает «духовности». Поэтому Софья Богдановна, говорившая о духовной жизни, казалась мне, с одной стороны, вызывающе «недуховной», но с другой стороны, я был покорен и захвачен её убежденностью и искренностью. А когда со временем мы познакомились с книгами о жизни и судьбе матери Марии (Кузьминой-Караваевой), то для меня Софья Богдановна стала своеобразным продолжением той линии христианской духовности, в которой нет разрыва между светским и церковным. О трагичности такого разрыва в истории общества и Церкви и о необходимости его преодоления говорил о. А. Мень.

Сейчас, после смерти Софьи Богдановны, я, как и многие её друзья, уверен, что там, в новой жизни, она вновь встретится с теми, кого она любила еще здесь – и с родными по плоти, и с родными по духу.

Додаток № 3

З РЕЦЕНЗІЙ ТА ВІДГУКІВ НА ПРАЦІ С. Б. ШОЛОМОВОЇ

"Александр Блок и Лариса Рейснер"

Сегодня вечером урвала полчаса и прочитала вашу публикацию. Интересно! Однако чувствуется некоторая недоговоренность... Документы, которые вы приводите, ложатся очень хорошо, хотя кое-где

присутствует элемент натяжки. Но об этом надо говорить конкретно и при личном общении...

Олена Литвин, співпрацівник Інституту всесвітньої літератури, Москва. 20.03.1982 р. (з листа)

Отличительное качество 4-го Блоковского сборника – его принципиальная новизна. Каждая статья либо содержит ранее неизвестные материалы, либо предлагает новое осмысление уже поставленных вопросов... В работе С. Б. Шоломовой, посвященной взаимоотношениям Блока и Ларисы Рейснер, также делается "попытка проследить вплетения творческого и житейского в контекстах этих столь разных художников". Исследователь приводит интересные наблюдения, к сожалению, касающиеся в большей степени Ларисы Рейснер, чем Блока...

М. Май, С. Селиванова (из рец. на юбилейный Блоковский сборник) // Нева. – 1983. – № 5. – С. 167.

"Забвение над ними бессильно"

... Ваш стиль похож на Регельсона и Солженицына, безбоязненно раскрывающих злодеяния века.

Приветствую Ваше сердце, через которое прошли эти события – иначе не получился бы текст таким живым и страшным...

Михайло Макеєв, протоієрей. 2001 р., жовтень. Київ. обл., с. Селище (з листа)

"Служенья узкие врата"

Уважаемая Софья Богдановна!

Читаю вашу книгу с чувством печали и радости. Истоки печали – в судьбах ваших героев. Радость в общении с вашей книгой.

То, как она слажено сложена – результаты исследования музыкально перемежаются с глубокими рассуждениями-сопереживаниями – создает тон сродни реквиему.

Об одних из ваших героев я знаю, хотя часто в меньшем объеме, о других не ведаю почти ничего.

Валерій Петраченко, рос. письменник, США, Вашингтон (з листа)

Для меня очень важное впечатление от этой книги, что новомученики – это ведь свидетели истины, свидетели, о которых еще как бы можно сказать предвидя, говорил сам Иисус. Когда Его спрашивали, кто Он, говорил: если я скажу иначе, я буду не прав. Я не могу говорить иначе. Потому что так, как я говорю, это истина, а сказать по-другому это будет ложь.

История о Батозском совершенно замечательна. Он родом из Краснокутска. …он служил вместе с католиками, он вместе с ними прошел лагерь. Он имел на это право. Он шире смотрел. Он смотрел на идею открытого христианства, открытого людям, а не узко догматических, заключенных только в каких-то обрядах и догмах. Он имел обыкновение служить Литургию каждый день, но свои же братья-монахи этому возмущались – не положено.

Мне, не историку (психология – это немножко другое), но есть очень большой вкус, знакомство с документами, и у меня сложилось впечатление, что это художественная литература в том плане, что она открывает вот этот мир взаимосвязей человеческих судеб, историй.

Я позволю себе такое сравнение, что это как некая голограмма, в каждом элементе которой сконцентрирована информация об огромном количестве всяких вещей и при моем небольшом культурном уровне,

читая это, я вспоминаю, и открываются нити, которые я сам знал. И вдруг оказывается, что это чтение очень увлекательное.

Олександр Польшин, професор,
Харків (з листа)

Поздравляю всех нас с Вашей книгой.

Сперва показалось, Вы следуете за чудесными выступлениями Смирнова-Сокольского и Андроникова. Сначала – да, но, усвоив их метод, мгновенно взлетаете высоко-высоко… Эти ритмы поисков позволяют Вашими руками и мыслями быть участником не защиты, нет, им она не нужна никогда, а прославления их даже простых, как может показаться деяний угодников Божиих.

Теперь о С. С. Глаголеве. Увы, в феврале 1917 года он очень покраснел, выгнал моего деда из БВ и повел по этому пути студентов.

Ведь это о нем писал дед в опубликованных НАМИ письмах к Высокопреосвященному Антонию Храповицкому о "ТОВАРИЩЕСТВУЮЩИХ СОТОВАРИЩАХ".

Он благополучно жил в Загорске, кажется, учительствовал. Умер без традиционной в те времена посторонней помощи.

Я был знаком с его внучкой (сейчас ей под 70), которая работала в Институте высоких давлений.

Павло Васильович Флоренський, професор Російського державного ун-ту нафти і газу ім. І. Губкіна, акад. Міжнар. слов'янської академії наук, мистецтв і культури, Рос. акад. природничих наук, член Спілки письменників Росії, Москва.
15 травня 2008 р. (з листа)

Посмотрев оглавление, а затем полистав страницы книги, убеждаешься, что автор имеет особый дар от Бога – уметь разыскивать то, что уже совсем потеряно или вовсе забыто.

Не случайно автор на 133 стр. своей книги пишет: "… начался поиск документов и материалов в самых разных источниках. И как всегда появилось естественное желание рассказать об этом другим людям".

Сегодня всем известны авторы, которые занимаются нахождением материалов о людях, погибших за веру Христову: протоиерей Николай Доненко, иеромонах Дамаскин (Орловский), ныне игумен.

И таким искателем о бриллиантах веры Христовой является и Софья Богдановна Шоломова.

XX век – особый век в истории христианства. Репрессии против Русской Православной Церкви XX века – едва ли не самая кровавая страница в истории христианства. По жестокости, тотальному преследованию и массовому уничтожению духовенства и верующих они превзошли эпоху гонений первых веков утверждения веры Христовой, давший целый сонм мучеников исповедников.

Не случайно Святейший Патриарх Тихон 19 января 1918 году публично предает анафеме организаторов красного террора: "Опомнитесь, безумцы, прекратите ваши кровавые расправы. Ведь то что вы творите не только жестокое дело, поистине дело сатанинское, за которое подлежите вы огню геенскому в жизни будущей – загробной, и страшному проклятию потомства в настоящей – земной".

Автор книги: "Служенья узкие врата…", глубоко анализируя историю XX века, написала: "Все, что было сделано в XX веке – позитивного или негативного безусловно отразилась в единой мозаике, создаваемой историей. Возникло пространство, в котором сохранились высоты, на которые взошли люди, показав своим потомкам примеры высокого смирения и надмерной христианской любви. Они вызывают чувство глубокого благоговения" (стр.131).

Фамилии и имена Глаголевых и Серафимов, Митрополитов (Дьякова) и (Лемешевского) вызывают у читателей глубокое уважение, Любовь и желание подражать им в следовании учению Христове. И особенная любовь и восхищение в сердце вызывает жизнь отца архимандрита Тавриона (Батозского), которого я знал, учась в

Ленинградской Академии, исповедывались у него и радовались, что в XX веке есть такие люди, отдававшие всего себя служению Церкви Христовой.

Не случайно Митрополит Харьковский и Богодуховский Никодим в своем слове к 1-ой годовщине прославления Святых новомучеников Слободского края писал: "Им, как и всему славянскому народу, в подвиге исповедничества веры Христовой, выпал жребий первых христиан, на жизнь и смерть вступить в единоборство с силами ада, в ярости смыв беззаконие обрушивших на Святую Церковь и наш боголюбивый народ все свое истребительное искусство, дабы стереть с лица земли Святую Русь – благодатное наследие св. ап. Андрея Первозванного; сделать с вертограда Божией Матери – дом мерзостей и запустения".

Протоієрей, настоятель Антонієвського храму Володимир (Швец), Харків (з листа)

ФОТОМАТЕРІАЛИ

ЗМІСТ

Інформаційне видання

Софія Богданівна Шоломова:
до 70-річчя від дня народження

Біобібліографічний показник

Відповідальний за випуск В. Д. Ракитянська,
засл. працівник культури України

Редактор Л. П. Незнамова,
засл. працівник культури України

Підписано до друку Формат паперу 60x84 1/16
3 друк. арк., 2,1 обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів.
Тираж прим. Замовлення №
Ксерокс ХДНБ ім. В.Г.Короленка, Харків-3, пров. Короленка, 18.